

CNFIS-FDI-2018-0283

ICADIS

Îmbunătățirea calității activității didactice - Instrument strategic la
Universitatea "Petru Maior" din Tîrgu-Mureș

FORMAREA DE COMPORTAMENTE ȘI ATITUDINI ADECVATE DIN PUNCT DE VEDERE DEONTOLOGIC ÎN MUNCA INTELECTUALĂ A STUDENȚILOR

Etică și integritate academică

Prof. dr. ing. Dorin BICĂ

Șef lucr. dr. ing. Sorina MOICA

Șef lucr. dr. ing. Elena HARPA

Șef lucr. dr. ing. Sorin ALBU

Lector dr. Andreea BAN

2018

Cuprins

Introducere / Argument.....	Error! Bookmark not defined.
Cap. 1 Fundamentele eticii academice.....	4
1.1. Obiective generale și standarde de performanță	4
1.2. Etica academică	5
1.2.1. Etica profesională.....	6
1.2.2. Etica cercetării științifice	6
1.2.3. Managementul eticii în organizații	7
1.3. Etică și integritate academică.....	7
1.4. Teoriile etice, moralitatea comună și cea profesională.....	8
1.5. Noțiuni fundamentale ale eticii	9
1.5.1. Obiectul și problemele eticii	9
1.5.2. Etica – disciplină filosofică și științifică.....	12
1.6. Funcțiile eticii	13
1.7. Evoluția concepțiilor filosofice despre morală	14
1.7.1. Noțiunea și caracteristicile moralei sociale.....	17
1.8. Deontologia pedagogică în mediul universitar	19
1.9. Exigențe pedagogice în educația deontologică	22
1.9.1. Formele educației deontologice	23
1.9.2. Metodica educației deontologice	27
Cap. 2 Standarde și reglementări	32
2.1. Autoritate și deontologie.....	32
2.1.1. Tema autorității în literatura științifică	32
2.1.2. Autoritatea și exigențele morale ale deontologiei.....	33
2.2. Reglementări și standarde în cercetarea științifică.....	35
2.3. Reglementările proprietății intelectuale și valorificarea rezultatelor cercetării	37
Cap. 3 Deontologia metodelor de cercetare.....	39
3.1. Autori, Autorat, Co-autorat.....	39
3.2. Copie, a copia în epoca digitală	41

3.3. Indicarea corectă a surselor.....	42
- http://www.mla.org/MLA-Style/What-s-New-in-the-Eighth-Edition	43
3.4. Exemplificarea - Eticismul în studiile literare și cultural	44
3.4.1 Pericolul discriminării în literatură și în studiile literare și culturale.....	45
3.4.2 Discurs și putere.....	46
Cap. 4 Mijloacele electronice de verificare a lucrărilor.....	47
4.1. Context.....	47
4.2. Definirea plagiatului	49
4.2.1. Definiții juridice.....	49
4.3. Valorile care fundamentează combaterea și sancționarea plagiatului	50
4.4. Procedee de identificare a plagiatului	51
Tehnologiile/programele automatizate de detectare a plagiatului (Turnitin, iThenticate, Grammarly, Plagscan etc.).....	51
Indicii sesizabile prin vigilența specialistului	51
4.5. Caracteristici și mod de utilizare.....	51
Limitele programelor de verificare electronică.....	53
4.6. Exemplu de utilizare a softului ”Sistemantiplagiat”	54
Cap. 5 Etică și integritate academică în inginerie.....	58
5.1. Ce sunt codurile de etică?	58
5.2. Rolurile pozitive ale codurilor de etică.....	59
5.3. Determinarea riscului.....	59
5.4. Datoria etică	62
5.5. Importanța Codurilor de Etică.....	63
5.6. Inginerii ca experimenatori responsabili	65
5.7. Care sunt caracteristicile generale ale inginerilor responsabili de moralitate?	65
Concluzii.....	66
Bibliografie	68

Cap. 1 Fundamentele eticii academice

1.1. Obiective generale și standarde de performanță

Obiectiv general al prezentului material de curs consta în formarea de comportamente și atitudini adecvate din punct de vedere deontologic în munca intelectuală a studenților din Universitatea de Medicină, Farmacie, Știință și Tehnologie din Tirgu Mureș.

Obiective specifice:

- Deprinderea noțiunilor de bază ale deontologiei academice;
- Cunoașterea normelor explicite (texte cu valoare normativă) sau implicite (cutume, practici) care reglementează conduita academică a muncii intelectuale a studenților în activitățile desfășurate în cadrul programelor de studii ale UMFST;
- Înțelegerea normelor deontologice prin raționalizarea lor, specificitatea în raport cu normele altor instituții similare, corelarea lor cu alte norme deontologice etc.;
- Asimilarea acestora prin raportarea lor nemijlocită la activitatea academică desfășurată de către fiecare dintre cursanți în cadrul programelor de studii de licență prevăzute în planurile de învățământ;
- Asumarea normelor deontologice în activitatea academică a cursanților și dezvoltarea unei culturi a responsabilității în munca intelectuală.
- Aplicarea cunoștințelor dobândite în raport cu specializările și nivelurile de studii ale cursanților în activitățile intelectuale specifice programului de studii urmat.
- Internalizarea bunelor practici de conduită intelectuală prin manifestarea solidarității, reactivității și suport pentru consolidarea integrității academice.

Obiective didactice:

- Dezvoltarea la studenți a respectului față de valorile morale autentice ale umanității și ale poporului român
- Formarea la studenți a capacității de a utiliza, în activitatea profesională, categoriile și judecățile de valoare proprii eticii și deontologiei moderne.
- Formarea la studenți a capacității de evaluare critică, în activitatea educativă și de cercetare, a stării de moralitate a persoanelor și grupurilor umane.

- Cultivarea la viitorii profesioniști a respectului față de normele și valorile specifice deontologiei psihologului și cadrului didactic.

Standarde de performanță:

La sfârșitul activităților didactice:

- Studenții sesizează cu ușurință tematica de factură etică în dezbaterile științifice sau publice.
- Studenții sunt în măsură să elaboreze un eseu filosofic de cel puțin 1500 de cuvinte, pe o temă etică.
- Studenții recunosc și diferențiază diferitele orientări filosofice în domeniul eticii și fac comparații pertinente între acestea.
- Studenții sunt înarmați cu un set minim de criterii pentru discriminarea între valori, nonvalori și antivalori în viața lor morală.
- Studenții sunt în măsură să distingă și să combată, în viitoarea lor profesie, fapte, atitudini, comportamente și acțiuni incompatibile cu deontologia profesiei lor.

Evaluare:

Evaluarea studenților se face continuu, pe baza participării la seminarii, precum și pe baza modului de prezentare a unor referate, eseuri și analize bibliografice.

Evaluarea finală se va face prin colocviu oral, împreună cu aprecierea valorii unui eseu de aproximativ 1500 de cuvinte, pe o temă la alegere, dintr-o tematică dată. Ponderea fiecărei componente se stabilește în funcție de prezența fiecărui student la seminarii. Pentru studenții cu o bună prezență la seminarii, ponderea eseului crește, în timp ce pentru studenții cu număr mare de absențe, crește ponderea verificării orale.

1.2. Etica academică

Etica academică este un domeniu aflat la intersecția dintre etica cercetării, managementul eticii în organizații (din zona academică) și deontologia profesională a cercetătorului sau profesorului. Deși preocupările care pot fi circumscrise acestei zone sunt departe de a constitui o evoluție recentă (există încă din zorii modernității dezbateri etice despre datoriile corelative ale profesorilor și studenților, sau despre teme ca admisibilitatea morală a folosirii cadavrelor pentru dezvoltarea cunoașterii medicale), domeniul a cunoscut o autonomizare semnificativă în ultimii

20-25 de ani, ca urmare în special a nevoii de a răspunde în mod articulat teoretic unor cerințe venite dinspre organismele de finanțare ale cercetării și educației, precum și dinspre opinia publică. Astfel, au apărut ori s-au consolidat reviste dedicate (cea mai cunoscută este probabil "Journal of Academic Ethics", editată la Springer) și s-au publicat mai multe cărți sau compendii.

1.2.1. Etica profesională

„Societatea și membrii fiecărei profesii încheie un contract social nescris, prin care membrii profesiei cad de acord să renunțe la unele interese înguste, să promoveze idealurile serviciului public și să adere la standarde înalte ale activității, în timp ce societatea permite profesiei o autonomie substanțială de a se auto-reglementa. *Etica* unei profesii descrie datorii specifice asumate de membrii ei prin contractul social” (Hamilton, 2002, p.3)

Putem înlocui metafora contractului social cu ideea mai simplă că există *așteptări* reciproce între o comunitate profesională și societate în sensul mai larg. În cazul comunității academice, dezvoltarea și internalizarea unor standarde etice reprezintă o parte esențială a răspunsului la așteptările sociale (unele mai curând difuze, altele formulate explicit în obligații legale sau în cerințe ale diferitelor părți interesate - *stakeholders* - în educație și cercetare).

1.2.2. Etica cercetării științifice

Etica cercetării științifice discută problemele etice care apar în toate fazele unei cercetări, de la alegerea temei și a metodelor, la desfășurarea ei propriu-zisă și apoi la publicarea și valorificarea rezultatelor. Mai ales atunci când cercetarea implică ființe vii ca *subiecți*, problemele de natură morală pot fi extrem de complexe. Din acest motiv, există o preponderență a studiilor care discută cu precădere aspecte care țin de științele viului.

Termenul are însă o dublă utilizare. Uneori este folosit pentru a desemna o zonă a reflecției teoretice, în care sunt discutate dileme morale ce pot apărea în activitatea de cercetare, sau sunt formulate și analizate propuneri normative de abordare a acestor dileme. Alteori, sintagma trimite mai curând la o realitate instituțională, configurată de mecanismele care asigură evaluarea și avizarea etică a proiectelor de cercetare, dezvoltarea unor standarde și reglementări și monitorizarea respectării lor (comisii de etică a cercetării, consilii naționale de etică, cerințe de

natură etică ale revistelor de specialitate etc).

1.2.3. Managementul eticii în organizații

Managementul eticii e ansamblul activităților și măsurilor care urmăresc organizarea instituțională a eticii pentru crearea unor organizații integre. A nu se confunda managementul etic cu "etica managementului" El trebuie de asemenea distins de "etica organizațională" în sens larg, adică de tradiționala analiză a problemelor etice din organizații pentru a oferi clarificări normative și o orientare morală, utilizând pentru aceasta diferite teorii etice și instrumente de analiză furnizate de filosofia morală" (Mureșan 2009, p.39)

Printre elementele unui sistem de management al eticii la nivelul unei organizații (numit uneori și „infrastructura etică” a organizației) se numără codurile și comisiile de etică, birourile de etică și conformitate, auditul etic, trainingurile și auto-trainingurile de etică, ombudsmanul, *hotline-ul* etic etc. Problemele discutate în literatură se referă în special la arhitectonica și optimizarea acestor sisteme (spre exemplu, în funcție de dimensiunea, specificul și complexitatea organizației).

1.3. Etică și integritate academică

Deși în limbajul curent folosim adesea aceeași sintagmă, ar fi poate util să distingem între două sensuri diferite, deși corelate. Pe de o parte, ne-am putea referi la „etica academică”, pe de altă parte la „etică în mediul academic” - distincții similare se aplică și în alte zone ale eticii aplicate, spre exemplu „etica afacerilor” și „etică în afaceri”). Primul sens trimite la un domeniu de cercetare teoretică și empirică, adesea interdisciplinar, pe când al doilea vizează mai curând o mișcare intelectuală și socială care promovează etica în organizațiile academice. Desigur, în practică, adesea cercetătorii care studiază cu instrumente științifice etica academică sunt și persoane implicate activ în promovarea ei și în sensibilizarea societății și a decidenților de la diferite niveluri (prin cursuri și traininguri, intervenții publice, consultanță etc). Păstrând în minte distincția, să notăm totuși că acest curs își propune să răspundă, pe cât posibil, ambelor sensuri ale sintagmei.

O altă confuzie posibilă este generată de utilizarea neunitară a termenilor „etică” și „integritate” academică. Uneori ei sunt folosiți interșanjabil, ca referind la același lucru (chiar în documente

oficiale). Alteori, apare sintagma „etică și integritate” academică, sugerând enumerarea sau conjuncția unor elemente total diferite. Riguros vorbind, ambele utilizări sunt incorecte. Integritatea este o virtute a unei persoane sau a unei organizații și, ca atare, parte a obiectului de studiu al eticii teoretice. Nu este însă singura virtute: generozitatea, curajul, cumpătarea (sau, în cazul organizațiilor, claritatea organizațională, responsabilitatea etc. - ambele liste pot continua) pot fi la fel de importante. Totuși, putem folosi conjuncția dacă avem grijă să specificăm nivelurile diferite la care ne referim. Spre exemplu, într-un apel recent la proiecte lansat de Comisia Europeană pe tema „eticii și integrității în cercetare”, era precizat destul de clar faptul că „integritatea” se referă la *internalizarea* normelor etice de către cercetătorii individuali și la asumarea lor de către organizațiile academice.

1.4. Teoriile etice, moralitatea comună și cea profesională

Moralitatea este atât de prezentă în viețile noastre, încât ajungem adesea să nu o mai observăm. Procesul de aculturație prin care trecem presupune (și) sporirea capacității de a opera cu norme și concepte morale. Recursul la acestea este inevitabil atâta vreme cât interacțiunile cu alți oameni sunt inevitabile (sau, dacă acceptăm existența unor datorii etice față de noi înșine, precum Immanuel Kant și alți filosofi ai moralei, chiar și în lipsa interacțiunilor). Luăm zilnic zeci sau sute de decizii cu încărcătură morală, uneori aproape automat, fără să le resimțim ca atare. Doar în cazurile dificile sau dilematice devenim conștienți de miza etică a deciziilor.

La fel de natural percepem probabil și pluralitatea cerințelor moralității. Uneori ni se pare crucial din punct de vedere etic să avem principii ferme și să le aplicăm consecvent; alteori pare mai important să producem cât de mult bine putem celor din jurul nostru, iar alteori să ne dezvoltăm caracterul, ca persoane morale echilibrate, sau să ne sporim capacitatea de a avea sentimente morale, de tipul empatiei sau al compasiunii. Ansamblul tuturor acestor elemente cotidiene este numit de unii autori „moralitate comună” (Gert, 2004).

Fiecare dintre aceste tipuri de cerințe particulare (sau intuiții morale de bază) a fost captat și dezvoltat de una dintre marile (teorii) morale. Cele mai cunoscute și discutate sunt *deontologismul* (avându-l ca exponent principal pe Immanuel Kant), *utilitarismul* (John Stuart Mill) și *etica virtuții* (Aristotel).

Nu este cazul aici să prezentăm detaliat aceste teorii, dar ar merita să notăm totuși că ele doar

foarte rar diferă cu privire la prescripțiile oferite în cazurile cotidiene, uzuale (toate aceste teorii, în situațiile de bază, ne spun că trebuie să facem cam aceleași lucruri). Diferențele prescriptive apar mai curând în cazurile „de manual” sau în justificarea și întemeierea teoretică a prescripțiilor normative.

Atât marile teorii etice, cât și moralitatea comună sunt, însă, utile ca puncte de pornire pentru dezbaterile mai specifice ale eticii academice. Ar fi straniu dacă am descoperi că datoriile etice pe care le avem ca profesori, cercetători sau studenți intră constant în contradicție cu datoriile mai generale pe care le avem ca ființe umane. Sigur, pot să apară așa-numitele „conflicte între datorii”, în cazul unor dileme ireductibile. Dar dacă astfel de tensiuni sunt ubicue mai curând decât locale, atunci probabil ar fi indicat să purcedem la o reevaluare critică a întregului sistem de datorii morale pe care ni le-am asumat.

Etica academică, la fel ca alte domenii ale eticii aplicate, trebuie să includă și o specificare sau particularizare a principiilor etice generale pentru un decupaj particular al realității.

1.5. Noțiuni fundamentale ale eticii

1.5.1. Obiectul și problemele eticii

Din cele mai vechi timpuri oamenii au fost preocupați să reglementeze relațiile dintre ei prin norme care să aibă ca scop protejarea fiecărui individ al comunității, a comunității ca întreg sau a anumitor segmente ale acesteia (familie, trib, gintă, popor, națiune, etnie, organizație etc.)

Asemenea norme trebuie să aibă câteva caracteristici fără de care șansa lor de a se impune este puțin probabilă: să delimiteze, pentru toți și pentru fiecare în parte obligații, interdicții, permisiuni; să fie recunoscute de toți sau de cel puțin o majoritate; să prevadă sancțiuni pentru impunerea lor în folosul comunității. Este de reținut faptul că chiar și în cele mai autoritare și opresive regimuri politice ale istoriei, caracteristicile de mai sus ale reglementărilor s-au menținut, chiar dacă acestea au conviețuit cu norme de conduită impuse împotriva voinței majorității, în folosul unei persoane sau al unei minorități.

La baza constituirii acestor norme au stat întotdeauna valorile promovate în diferite momente istorice și în diferite arii de conviețuire umană, constituite în baza concepțiilor dominante vehiculate în societate despre sursa, valoarea și sensul existenței umane. S-au constituit, astfel, o

multitudine de perechi *valoare-normă* destinate să diriguiască viața indivizilor și a comunităților umane în conformitate cu idealul uman și cu sistemul de interese promovat la un moment dat.

Din multitudinea acestor perechi, s-a desprins o categorie aparte, identificată ca aparținând de sfera de preocupări a eticii: sfera moralei. Natura acestei sfere este dată de problematica omului, raportată la sensul și semnificația, valoarea și scopul ființei umane, de valori, norme, atitudini și manifestări raportate la categoriile de “bine” și “rău”, toate acestea promovate, susținute și apărate sub sancțiunea opiniei publice și a propriei conștiințe.

Delimitări conceptuale

Unul dintre cele mai importante puncte de pornire în studiul eticii îl reprezintă înțelegerea corectă a sensului și semnificației termenilor cu care aceasta operează. Aceasta, deoarece la nivelul simțului comun, precum și în unele studii, analize, interpretări sau discursuri moralizatoare, în lucrări științifice sau articole de presă termenii de bază ai domeniului moral sunt adesea utilizați în mod inadecvat.

Un prim mod de utilizare inadecvată este stabilirea unui raport de identitate între *etică* și *morală*, ca noțiuni, sau între *etic* și *moral* ca atribute ale unor persoane, acțiuni, comportamente.

Un al doilea mod inadecvat este utilizarea împreună, în același timp și sub același raport, a celor doi termeni, sub forma binomului “*etic și moral*” sau “*etico-moral*”, sugerând cuprinderea lor sub același gen proxim, neidentificat, însă.

Pentru înlăturarea acestor neajunsuri vom preciza originea termenilor, precum și evoluția acestora spre semnificația pe care au căpătat-o astăzi în cele mai multe dintre studiile etice.

Termenii *etică* și *morală* au, la începuturile utilizării lor, anumite similitudini. Ei provin din două culturi diferite dar, în devenirea lor istorică, aflate într-un proces de permanentă influență: cultura greacă și cea latină.

Astfel, termenul *etică* provine din filosofia greacă (*ethos* = lăcaș, locuință, locuire și *ethicos* = morav, obicei, caracter), în timp ce termenul *morală* provine din limba latină (*mos-mores-moralis* = obicei, datină, obișnuință). Chiar dacă inițial cei doi termeni au circulat cu relativ același înțeles, filosofia modernă și contemporană le-au separat semnificațiile, astfel că cei mai mulți eticieni consideră *etica* drept *disciplina filosofică ce studiază morală*, în timp ce aceasta din urmă are semnificația de *obiect al eticii*, fenomen real, colectiv și individual, cuprinzând valori, principii și norme, aprecieri și manifestări specifice relațiilor interumane și supuse

exigenței opiniei publice și conștiinței individuale. Aderența la acest punct de vedere nu este unanimă, ca fiind mai pregnantă în rândul filosofilor cu afinități spre cultura greacă, în timp ce romaniștii au preferat, o vreme, să interpreteze *știința despre morală* cu același termen : *filosofia morală* sau pur și simplu *morală*, cu sensul de știință. În filosofia contemporană, însă, interpretarea *eticii* ca *știință despre morală* a devenit predominantă, drept pentru care ne-o asumăm și noi, în cadrul acestui curs.

Obiectul eticii

Încă din explicațiile date termenilor de bază ai eticii am stabilit că *obiectul eticii* îl constituie *morală*. Fie că acceptăm acest punct de vedere, fie că îl preferăm pe cel care denumeste știința despre morală ca *Filosofie morală* sau *Morală*, obiectul său de studiu rămâne același: întreaga sferă a moralei, cu determinațiile sale teoretice, axate pe înțelegerea categoriilor etice fundamentale, a binelui – reper fundamental al moralității și categorie etică fundamentală și cu determinațiile sale practice, legate de problematica fundamentală a vieții morale.

În *Problemele de etică* propuse elevilor de liceu, V. Macoviciuc definește etica drept “teoria filosofică și/sau științifică asupra moralei, adică ansamblul constructelor conceptuale prin care se explică structura, temeiurile și rigorile experiențelor practico-spirituale ce constituie planul moralității trăite, reale”. “Riguros vorbind – mai spune autorul – morală este obiectul de studiu al eticii, chiar dacă în întrebuintărea lor cotidiană cei doi termeni pot avea aceleași semnificații” (7, p.207).

Dicționarul de filosofie (1978) propune următoarea definiție: “Disciplină filosofică care studiază problemele practice și teoretice ale moralei”.(9, p. 246), în timp ce în Dicționarul său de filosofie, Didier Julia preferă să denumească disciplina cu termenul *Morală*, definind-o ca “știința binelui și a regulilor acțiunii umane” și ca “știință a scopurilor vieții, a principiilor de acțiune” (8, p. 217, 218).

G. E. Moore, în *Principia Ethica* , susține că “problema cum trebuie definit “bun” e cea mai importantă problemă a eticii. Ceea ce e semnatificat de cuvântul “bun” e, de fapt, (cu excepția opusului său, “rău”) singurul obiect simplu de cercetat specific eticii” (1, p.30). Autorul subsumează acestei categorii centrale a eticii termeni precum “virtute”, “viciu”, “datorie”, “corect”, “trebuie”, precizând că atunci când formulăm enunțuri ce cuprind acești termeni, sau când discutăm adevărul lor, discutăm probleme de etică (1, p. 27).

Ideea de *bine* este prezentă ca *obiect al reflexiilor etice* încă de la Platon și Aristotel, acestea adăugându-i-se, de-a lungul istoriei filosofiei, o *problematică* devenită tradițională:

- cercetarea originii și esenței moralei;
- definirea și determinarea noțiunilor de datorie, virtute, sensul vieții și fericirea etc.;
- elaborarea și fundamentarea teoretică a unor sisteme de norme morale (coduri);
- cercetarea valorilor și normelor morale specifice unor profesii (deontologia);
- cercetarea comportamentelor și atitudinilor morale individuale și colective (sociologia moralei);
- cercetarea istoriei moralei și inventarierea doctrinelor etice;
- studiul raporturilor dintre etică și celelalte științe;
- fundamentarea gnoseologică și analiza logică a judecăților și normelor etice (metaetica).

Diferitele curente filosofice adaugă acestei problematice preocupări mai specializate, specifice acestor curente, cum sunt problemele subiectivității morale (autocunoașterea și responsabilitatea individului) la Socrate, ierarhia valorilor morale la Platon, “rațiunea practică”, “libertatea și demnitatea umană” la Kant, raportul dintre “morală subiectivă și morală colectivității” la Hegel, “criza moralei” la Nietzsche, morală și “comunicarea” la M. Buber și E. Levinas etc.

1.5.2. Etica – disciplină filosofică și științifică

Una din problemele care se pot pune în legătură cu statutul eticii este aceea a justificării ei ca disciplină filosofică și științifică.

Argumentele potrivit cărora etica este o disciplină filosofică sunt următoarele:

- a apărut și s-a dezvoltat pe tărâmul filosofiei, fiind parte componentă a operei majorității filosofilor importanți pe care i-a dat istoria filosofiei;
- are la bază o concepție generală asupra existenței, fiind indispensabilă unei filosofii despre om;
- desfășoară un demers sintetic și conceptualizant, categoriile sale fiind de aceeași înălțime conceptuală cu categoriile filosofice;
- abordează realitatea ca relație a subiectului cu obiectul, la nivelul maxim de interpretare, propriu filosofiei.

Există suficiente argumente pentru a demonstra că etica este o disciplină științifică:

- are un obiect propriu de studiu: morala;
- își revendică o modalitate proprie de abordare, fiind, prin excelență, o disciplină axiologică și normativă;
- este de-sine-stătătoare și nu se pierde în peisajul diversificat al științelor și nici nu rămâne la nivelul simțului comun;
- tinde spre o explicație conceptual-logică a obiectului său.

1.6. Funcțiile eticii

Fiind o disciplină filosofică cu un caracter aparte, lumea moralei fiind eminentemente o lume a intersubiectivității, a interacțiunilor dintre indivizi, precum și dintre individ și grupurile umane sau dintre grupurile umane, însele, rolul eticii nu se poate rezuma la o simplă critică a unor concepte teoretice. Ea este deopotrivă o știință teoretică și practică, descriptivă și normativă, reflexivă și axiologică. Toate aceste laturi se regăsesc mai mult sau mai puțin evident în diferite curente filosofice, astfel încât putem realiza o sinteză a principalelor *funcții ale eticii*.

1. *Funcția cognitivă*. Această funcție a eticii se realizează prin cel puțin patru momente distincte ale contactului cu lumea morală:

- *momentul descriptiv*, în care valorile, normele și faptele morale sunt puse în evidență ca realități descoperite sau de descoperit;
- *momentul analitico-sintetic*, în care toate acestea trec din planul empiric în cel științific, fiind supuse metodelor de tip epistemic;
- *momentul explicativ*, în care intră în funcțiune doctrinele etice, acelea care dau seamă de felul particular de interpretare a fenomenului moral;
- *momentul comprehensiv*, în care universul conceptual al eticii trece de la teoretician spre producătorul de fapte morale, iluminându-l pe cale rațională sau intuitivă, între cunoașterea comună și cea științifică realizându-se astfel necesara unitate.

2. *Funcția normativă (axiologică)*. Prezentăm această funcție ca produsul relației inseparabile dintre valoare și normă, în lumea moralei. Este de reținut faptul că etica nu crează norme; ea doar le descoperă ca fiind consecințe ale universului axiologic, la rândul său originat în morala individuală și colectivă. Rolul eticii este doar unul de sistematizare, de conceptualizare, de raționalizare și de comunicare.

3. *Funcția persuasivă.* Așa cum remarca încă Aristotel, diferența între raționamentul categoric și cel dialectic, specific științelor normative, printre care și etica, este aceea că spre deosebire de raționamentul categoric în care totul este demonstrabil, în raționamentul dialectic intervine argumentarea, ca mijloc de convingere a interlocutorului. Cu alte cuvinte, științele normative nu numai explică, ci și conving, chiar dacă, așa cum interpretăm noi etica, nu este vorba de convingere pe calea manipulării conștiințelor, ci de convingere pe calea deschiderii conștiinței spre raționalitatea și eficiența respectării normelor, în eticile “consecinționale”, respectiv spre caracterul legic, indiscutabil, sacru al Legii morale, în eticile “deontologice” (10, p.55).

1.7. Evoluția concepțiilor filosofice despre morală

Există principii și/sau valori morale specifice ale vieții academice. Acceptarea lor socială largă de azi este și rezultatul unui proces tumultuos și nu lipsit de asperități.

Cele mai des invocate sunt probabil libertatea academică, autonomia intelectuală a cercetătorului și acceptarea diversității de opinii și convingeri. Codul de Etică al Universității din București listează ca valori fundamentale libertatea academică, autonomia personală, dreptatea și echitatea, meritul academic și profesionalismul. Pentru fiecare dintre acestea poate fi oferită o justificare pornind de la principii etice generale, de tipul celui de inspirație kantiană al respectului pentru demnitatea persoanei umane.

De asemenea, fiecărei valori sau fiecărui principiu îi sunt de obicei atașate anumite interpretări sau condiții limitative. Spre exemplu, libertatea academică nu poate fi invocată pentru a justifica fabricarea sau falsificarea rezultatelor de cercetare; analog, acceptarea diversității de opinii poate avea o condiție limitativă atunci când vine vorba despre opinii intolerante, rasiste etc.

Mediul academic, atât în dimensiunea de predare, cât și în cea de cercetare, asumă ca ideal discuția liberă, rațională și critică. Propriile valori și principii morale sunt în mod legitim obiecte ale acestei discuții. Reexaminarea și dezbateră lor continuă, actualizarea și specificarea lor atunci când este nevoie, nu fac decât să le mențină vii și să le sporească forța de a genera comportamente morale.

Tema morală este una dintre cele mai vechi teme ale filosofiei. Ea a fost și este constitutivă naturii umane, iar conștiința de sine a omului s-a constituit, înainte de toate, în jurul valorilor morale. Este suficient să aducem ca argument unul dintre cele mai vechi documente istorice,

Biblia, în care păcatul originar, care a dus la răspândirea omului în lume și la devenirea lui istorică, s-a săvârșit tocmai prin accesul acestuia la cunoașterea *binelui și răului*. De altfel, primele judecăți de valoare morală au apărut în strânsă legătură cu doctrinele religioase ale începutului istoriei și au rămas până astăzi componente majore ale religiozității și, totodată, surse importante pentru constituirea doctrinelor morale.

Primele idei sistematizate despre morală în afara unor sisteme religioase au apărut în filosofia greacă *presocratică*. Presocraticii identificau morala cu *virtutea*, cu *viața în armonie cu natura, cu universul*, fiind prin excelență adepții unei morale *individualiste și cosmogonice*.

Realizând marcea răsturnare epistemologică a filosofiei grecești, prin întoarcerea cugetării filosofice spre om, *Socrate* pune la baza moralității rațiunea ca virtute, realizând o ierarhie valorică asupra căreia se vor opri numeroși alți filosofi ai antichității:

- Înțelepciunea
- Curajul
- Cumpătarea
- Dreptatea

Preluând liniile de cercetare filosofică ale lui *Socrate*, eroul dialogurilor sale, *Platon* consideră că morala există în viața oamenilor în baza unor prescripții sub forma virtuților, constituite după principiile rațional, volițional și sensibil proprii naturii umane, dar aparținând societății ca un “dat” al universului. *Platon* a gândit etica drept o știință a organizării raționale a societății, ierarhia valorilor morale stabilită de acesta fiind:

- Dreptatea
- Înțelepciunea
- Curajul
- Cumpătarea

Pentru *Aristotel*, morala este produsul unui raport social, prin care se asigură cultivarea unor virtuți confirmate social, apoi trăite conștient. *Aristotel* a formulat pentru prima dată ideea libertății de a alege, dar nu ca un atribut înnăscut al individului, ci ca relație socială.

La fel ca predecesorii săi, și *Aristotel* are un punct de vedere cu privire la ierarhia valorilor. În concepția sa, primordială este dreptatea, care generează raporturile individului cu societatea, în timp ce înțelepciunea, curajul și cumpătarea determină raportul individului cu sine.

Odată cu apusul carierei politice a lui Alexandru Macedon, stăpânul celui mai mare imperiu din istorie, dar și ucenic în ale înțelepciunii al lui Aristotel, filosofia intră în ceea ce s-a denumit perioada elenistică. Preocupările pentru soarta ființei umane, tot mai amenințată de deseale prăbușiri ale ordinii sociale, trec de la nivelul trăirilor autentice la nivelul filosofării, astfel că se cristalizează două curente etice majore, care vor influența îndeosebi filosofia clasică: *epicurianismul* (hedonismul), pentru care scopul fundamental al omului este *fericirea*, și *stoicismul*, pentru care omul nu poate urmări alt țel în viață, decât *virtutea*, sau practica datoriei. Începând cu anul 529 d.Chr., când împăratul imperiului roman, Justinian, a interzis religiile păgâne, în favoarea “Bisericii catolice și apostolice și a credinței ortodoxe”, filosofia clasică a antichității este îngenunchată, fiind interzisă, ca religie păgână. Cele două curente filosofice medievale, *patristica și scolastica*, dezvoltă o nouă morală, la baza căreia stau percepțiile creștine. Marii filosofi ai antichității, îndeosebi Platon și Aristotel vor fi reinterpretați de pe pozițiile creștinismului, fără ca valorile morale promovate de aceștia să-și găsească, în vreun fel, continuitatea.

Epoca modernă cunoaște o mare varietate de interpretări ale moralei.

Unele se înscriu în continuarea concepțiilor religioase, unele îl redescoperă pe Platon, altele interpretează morala de pe poziții psihologice sau biologice.

Cele două curente majore ale epocii moderne, raționalismul și empirismul se manifestă, ca atare, și în etică, de o parte Descartes și Spinoza ducând ideile etice spre un raționalism extrem (bazate pe cunoașterea adevărului, la Descartes, respectiv pe cunoașterea lui Dumnezeu, la Spinoza), de cealaltă parte Hume și Locke, deducând regulile morale din experiență și obișnuință.

O perspectivă aparte au realizat materialistii francezi ai secolului al XVIII-lea, care explicau morala de pe pozițiile științelor naturii.

Meritul constituirii unei etici robuste, bine conturată în peisajul filosofic, aparține filosofiei clasice germane, reprezentate de marile repere ale filosofiei din toate timpurile, *Immanuel Kant* și *Georg Wilhelm Friedrich Hegel*. Acaștia s-au constituit în critici nemiloși ai naturalismului, revenind la raționalism și punând bazele eticii ca disciplină filosofică autentică.

Immanuel Kant realizează, în “*Scrieri moral-politice*”, în “*Întemeierea metafizicii moravurilor*” și mai ales în celebra sa lucrare “*Critica rațiunii practice*” o imagine de mare profunzime a eticii

dominată de imperiul *datoriei*, exprimată sub forma *imperativului categoric* și a unității dintre *libertatea voinței* și *Legea morală*.

G.W.F. Hegel consideră moralitatea ca factor constitutiv al statului, la nivel individual manifestându-se doar trebuințe. Acestea sunt cele care determină respectul pentru lege. Normele morale, după Hegel, sunt impuse de specificul corporatist al societății civile, având ca scop buna funcționare a acesteia.

Cele două mari direcții postclasice, *neokantianismul* și *neohegelianismul* au deschis drumul filosofiei contemporane spre o mare diversitate de curente etice, începând cu reprezentanții *Școlii neokantiene de la Baden* și continuând cu mari curente filosofice: *neopozitivismul*, *utilitarismul* și *pragmatismul*, *existențialismul*, *filosofia analitică* etc.

Lucrarea "*Valorile și adevărul moral*" propune un inventar al principalelor direcții prezente în peisajul contemporan al eticii de factură anglo-saxonă, scrisă în limbajul filosofiei analitice, cu accent îndeosebi pe studii de *metaetică*, sau, cum se exprimă autorul, "*etica de ordinul doi*" (1, p. 242). Prezentăm, în cele ce urmează, două modele de inventar al curentelor etice. Unul *diacronic*, care ține seama de istorie, și unul *sincronic*, după tabla de materii a lucrării lui Valentin Mureșan. Primul surprinde întreaga evoluție a eticii, din antichitate până astăzi; este realizat cu o mai mare aproximare, dar și cu o mai mare putere de cuprindere; al doilea surprinde tabloul eticii contemporane, în care punctele de vedere sunt mai precis și mai nuanțat delimitate și în care este de observat absența filosofiei de inspirație latină, mai puțin aplecată spre problemele contemporane ale moralei și mai mult preocupată de analize și interpretări ale filosofiei antice și clasice. Valoarea celor două modele este orientativă. Nu există analogii sau corespondențe între ele, nici măcar pe segmentul contemporan. O imagine de ansamblu asupra eticii este posibilă numai prin examinarea ambelor modele, în conținutul și structura lor intimă.

1.7.1. Noțiunea și caracteristicile moralei sociale

Considerată unanim ca fiind obiectul de studiu al eticii, morala este definită și caracterizată în felurite moduri în istoria eticii sau de către curentele etice contemporane. Angajarea noastră pe una sau alta dintre pistele acestor curente ar fi o întreprindere simplificatoare, neproductivă pentru obiectivele prezentului curs. Ca urmare, folosind o strategie de selecție pe care o considerăm benefică, vom prezenta cele mai semnificative direcții de cercetare a moralei, cu

referire la punctele de vedere convergente sau divergente, în măsura în care le vom considera relevante. Rămâne în sarcina celor care studiază prezentul curs să-și întregescă imaginea asupra moralei, prin studiul bibliografiei recomandate, greu de comentat în limitele spațiului rezervat acestuia.

Caracteristicile moralei sociale

Morala există numai în și prin societate, în și prin grupurile umane distincte fiind, asemenea oricăror dimensiuni ale umanului, o realitate socială. Ea presupune, inevitabil, angajarea personalității ființei sociale, a individului. Cu toate că este marcată de un conținut și o structură distincte, precum și de un sistem categorial propriu, morala nu este un dat universal și inert. Ea este în continuă transformare, în directă dependență de mutațiile ce se produc în cultura și civilizația diferitelor comunități umane.

Principalele caracteristici ale moralei sociale sunt următoarele:

1. *Unitatea structurală*: este determinată de categorii, structură și instanță critică bine determinate, fiind o componentă de maximă maturitate a vieții sociale.
2. *Diversitatea modalităților culturale de manifestare*: valorile, normele, obiceiurile, idealurile, sistemul de sancțiuni diferă de la o matrice culturală la alta.
3. *Dinamismul*: în cadrul aceleiași culturi, semnificația sau conținutul unor norme, valori, comportamente, atitudini se schimbă de la o etapă la alta a evoluției.
4. *Aderența la spațiul social*: este un domeniu prin excelență al relațiilor interumane, un domeniu al confruntării dintre bine și rău, ca produse ale aprecierii opiniei publice și a conștiinței individuale.

Căile de constituire a moralei sociale

În istoria comunităților umane morala s-a constituit pe baza achizițiilor culturale dintr-o diversitate de surse ale conviețuirii sociale. Tot ceea ce reprezintă, pentru om, semnificație cu impact asupra comportamentului său se traduce, mai devreme sau mai târziu, în semnificație morală: condițiile de existență și de perpetuare a speciei, relațiile de putere, concepțiile religioase, tradițiile, achizițiile culturale, arta, științele etc. Influența tuturor acestor surse asupra moralei sociale se realizează pe două căi complementare și niciodată concurente:

1. *Calea imanentă*, reprezentată de necesitățile impuse de conviețuirea socială a unor comunități distincte (familie, organizație, popor etc)
2. *Calea transcendentă*, reprezentată de necesitatea organizării activității de îndeplinire a poruncilor divine sau de organizare a comunității după modelul transcendent.

1.8. Deontologia pedagogică in mediul universitar

Fundamentele deontologice ale pedagogiei moderne derivă dintr-o privire a finalităților acesteia pe două coordonate fundamentale: una umanistă, cealaltă pragmatică.

Din perspectiva umanistă, deontologia vine să normeze comportamentul profesorului sub exigența majoră a unui tip de acțiune umană aflat pe tărâmul formării personalității și împlinirii celor mai înalte aspirații ale tinerilor aflați în pragul asumării unor responsabilități sociale de rang înalt.

Din perspectivă pragmatică, deontologia se situează în linia unei raționalități teleologice, în viziunea căreia își plasează normele de conduită și comportament în ansamblul condițiilor necesare și suficiente ale unei înalte eficiențe a procesului de învățământ universitar.

Indiferent de unghiul sub care plasăm normele deontologiei, există un factor unificator care le dă identitatea, unitatea și necesitatea. Ele se degajă din universul valorilor morale care guvernează munca și viața profesorului și statuează condițiile morale ale exercitării autorității acestuia, fie ca autoritate deontică (instituționalizată), fie epistemică (generată de pregătirea profesională și științifică în calitate de cadru didactic)

Deontologia cadrului didactic se supune pe deplin acestor exigențe, cu atât mai mult cu cât acțiunea reglementată se derulează într-un domeniu în care omul este deopotrivă scop și subiect al acțiunii. Tot ceea ce se proiectează și se derulează sub sintagma “învățământ” stă sub semnul moralității și exigențelor deontologiei, fie că este vorba de domeniul didacticii, fie că este vorba de domeniul activităților conexe.

În primul caz, deontologia privește cu precădere autoritatea personalului didactic, în cel de-al doilea, pe aceea a personalului de conducere; în primul caz este vizată îndeosebi exercitarea autorității epistemice, în cel de-al doilea, cea a autorității deontice. În ambele cazuri, cuvântul de ordine al deontologiei este asemănător celui “*Li*” confucianist sau “*oikeiopragei*” platonice,

definind preocuparea ca lucrurile să fie ele însele cu rostul și finalitatea lor neîngrădite, este dreapta cumpănire a autorității.

Pentru a înțelege modul în care se nasc normele morale specifice deontologiei cadrelor didactice va trebui, fie și succint să definim, în ultimă instanță, esența morală a unei relații de autoritate în acest domeniu.

Prezența managerului universitar în sistem trebuie privită ca rezultatul unei cerințe sociale firești, născută din dorința ființelor umane individuale de cunoaștere și autorealizare socială și nu la capătul unui capriciu al purtătorului autorității. În consecință, managerul universitar este cel care utilizează o anumită autoritate și nu proprietarul ei exclusiv. Autoritatea aparține instituției, iar purtătorul ei se bucură de puterea ce i-o conferă, doar în virtutea faptului că instituția a acceptat că temporar acesta este potrivit să o poarte. Orice act străin naturii autorității instituite de sistem este un act străin deontologiei, fiind interpretat ca abuz imoral de putere sau deturnare imorală a puterii în interese opuse sistemului.

Din perspectiva deontologiei, situația purtătorului de autoritate universitară este una paradoxală: deținător de putere și în același timp rob al acesteia. Este indiscutabil faptul că haina universitară este potrivită doar aceluia care are capacitatea de a o purta.

Studentul, pentru cadrul didactic de la catedră sau corpul profesoral pentru cadrul didactic de conducere nu este un complex lipsit de sentimente, pe care să-l supună potrivit naturii sale. În aceste tipuri de subiect se cantonează permanent un orizont de așteptare în raport cu purtătorul autorității, orizont de așteptare atașat inevitabil concepției proprii cu privire la fericire în sensul unui ideal educațional autoconstruit.

Obligația morală a managerului universitar este aceea de a fi preocupat permanent de fericirea subiectului său, de împlinirea idealului acestuia, pornind de la viziunea lui despre fericire și influențându-l printr-o permanentă persuasiune de tip euristic. Nu este important ce vrea profesorul de la student ci în mai mare măsură ceea ce vrea studentul de la profesorul său. Obligația morală a managerului universitar este aceea de a-și impune propria filosofie de viață și educație fără rupturi comunicaționale, evitând respingerile, ba chiar acceptând ca bază de plecare mentalitatea și stilul de viață al discipolilor sau supușilor săi. Acceptând ideea că nimeni nu este perfect, nici măcar în propria profesiune, managerul universitar trebuie să fie în măsură să-și recunoască deschis limitele și să fie capabil el însuși să învețe.

De mare importanță în rândul cerințelor deontologiei managerului universitar este capacitatea acestuia de a evalua consecințele actelor autorității sale, atât din perspectiva proprie, cât mai ales din unghiul de vedere al celor asupra cărora se exercită autoritatea.

A accepta să te judeci pe tine însuși ca și cum te-ar judeca discipolii sau corpul didactic subordonat, a judeca rezultatele actelor tale ca și cum ei ar judeca în locul tău, precum și a pretinde de la ceilalți astfel încât tu însuși să accepți cu plăcere aceste pretenții sunt propozițiile – cheie ale cerințelor derivate din norma deontologică amintită.

Această schimbare imaginativă de rol are un efect benefic asupra măsurii și naturii actelor de autoritate exercitate de managerul universitar îndemnând permanent la moderație, echilibru, autoexigență, dreptă judecată, cumpătate.

Ca o consecință a acestei viziuni asupra purtătorului autorității universitare, deontologia îi cere acestuia să refuze cu consecvență ostentația în exercitarea prerogativelor sale, astfel încât să fie predispus mai degrabă la a face bine, decât rău în relațiile cu supușii sau discipolii săi. Preeminența prevenirii greșelilor și erorilor supușilor (discipolilor) în raport cu sancționarea pentru acestea este o cerință morală de principiu a profilului managerului universitar.

A aștepta ca mai degrabă celălalt să greșească pentru a te bucura de dreptul de a sancționa greșeala, a-l conduce pe om spre greșeală fie cu intenție, fie din omisiune, fie din ignoranță, a refuza șansa îndreptării greșelilor, înaintea aplicării sancțiunilor, a refuza sprijinul pentru aceasta sunt acte incompatibile cu deontologia managerului universitar.

Totodată managerul universitar este dator să se implice cu toată ființa lui într-o filosofie pozitivă asupra autorității. Oferta sa de competență socială nu este una măsurabilă strict în termen comerciali sau în termenii capriciului, ai dispoziției subiective, ai atașamentului sau nonatașamentului față de valorile socio-culturale, estetice, politice sau religioase ale supușilor (discipolilor) săi. Este o ofertă care se probează doar în intersubiectivitate cu purtătorul cererii pentru acest tip de competență. Prin urmare, pentru cadrul didactic omul reprezintă un tip special de obiect al muncii: scopul muncii este tocmai umanizarea obiectului, iar în acest tip de muncă obiectul este activ, el participă la propria lui devenire, își formează propriile lui idealuri.

Asumarea responsabilității depline pentru actele de autoritate exercitate în structura de învățământ ocupă un loc aparte în constelația normelor deontologice ale managerului universitar. Aceasta presupune deopotrivă o angajare a propriei persoane acolo unde și atunci când cerințele

postului impun cu necesitate acest lucru și limitarea delegării autorității la situațiile limită și în condiții de deplină capacitate de exercițiu.

Principiile deontologiei, dincolo de particularizările prezentate, reprezintă pentru managementul universitar repere permanente de reflexie, atât la nivel individual, cât și colectiv, atât în calitatea lor de repere de reflecție morală, cât și, pornind de la înalta capacitate de autoevaluare proprie cadrului universitar, în calitate de subiecte provocatoare de autocreație în domeniul propriei personalități morale.

Nimic din ceea ce poate fi apreciat ca provocare la adresa măsurii umanității din noi nu trebuie să fie neglijat, iar normele deontologiei vin tocmai în întâmpinarea unui asemenea tip de provocare. Răspunsul managerului universitar este unul care trebuie să deschidă spre autoperfecționare morală, ca parte inseparabilă a autodesăvârșirii ca personalitate de prim rang în rândul modelelor de personalitate socială autentică.

1.9. Exigențe pedagogice în educația deontologică

În majoritatea curriculum-urilor educaționale specifice diferitelor profesii, cu excepția celei nemijlocit filosofice, etica este absentă sau nesemnificativ reprezentată. Tocmai de aceea învățământul deontologic trebuie să dea start cu:

1. O introducere în etică, prin care să se transmită cunoștințele minime necesare, legate de specificul moralei sociale, de principalele categorii ale eticii, de universul valoric fundamental al eticii ca domeniu al spiritualității umane. Prin această introducere se realizează ceea ce Constantin Cucoș numește "*referențialul axiologic*", adică "*o valoare culturală dobândită, ce condiționează asimilarea altor valori*". Din perspectiva intereselor educaționale proprii deontologiei, însă, fixarea cunoașterii asupra categoriilor și structurii de bază ale eticii reprezintă premise indispensabile pentru pregătirea referențialului axiologic în vederea receptării eficiente a valorilor deontologiei.

2. Înțelegerea deontologiei ca știință etică normativă este următorul pas. El trebuie să se facă de pe această platformă, cu luarea în considerare a principalelor sale coordonate: logică, praxiologică, etică.

Fondul central al învățământului deontologic trebuie să-l constituie

3. Explicitarea și asigurarea înțelegerii modului specific de acțiune a principiilor deontologiei în condițiile concrete de derulare a actelor autorității în fiecare profesie în parte.

În această secvență educațională trebuie identificate momentele-tip ale constituirii și derulării relațiilor de autoritate și atașate exigențele morale specifice fiecărui moment. Între acestea nu va trebui să lipsească:

- accesul la funcția purtătoare de autoritate (așa-zisa acțiune de selectare și promovare a cadrelor);
- relațiile purtătorului de autoritate pe orizontală și pe verticală, înțelese ca ipostaze ale comportamentului și afirmării personalității;
- rezolvarea de probleme-tip specifice exercitării autorității:
 - în relații preponderent deontice: transmiterea sarcinilor, controlul și evaluarea îndeplinirii acestora, sancționarea, recompensarea, promovarea, retrogradarea, îndrumarea etc.;
 - în relațiile preponderent epistemice: transmiterea cunoștințelor (informațiilor), formarea deprinderilor (opiniilor), evaluarea, aprecierea, antrenarea etc.

Învățământul deontologic trebuie să se încheie, conclusiv, cu

4. Realizarea portretului personalității morale a purtătorului autorității și cu

5. Informarea acestuia asupra codului deontologic al profesiei sale.

Identificarea în acest cod a exigențelor morale asimilate pe parcursul derulării învățământului ca un tot unitar, reprezintă ținta majoră a educației deontologice.

1.9.1. Formele educației deontologice

Științele pedagogice contemporane pun în fața noastră o mare varietate de informații care orientează demersul educativ pe baza unor criterii mai mult sau mai puțin formale, astfel încât integrarea educației deontologice în câmpul pedagogiei este o sarcină dificilă. Dificultatea nu este atât legată de adaptarea educației deontologice la exigențele pedagogiei, cât de găsirea celei mai bune integrări a demersului explicativ asupra acestui tip de educație într-o schemă teoretică sau alta. Tocmai de aceea vom selecta, din multiplele scheme explicative asupra formelor educației, pe cele care pot da cel mai direct și mai inteligibil răspunsul la întrebarea pe care am formulat-o: cum se învață deontologia?

În lucrarea *“Teoria educației. Fundamentarea epistemică și metodologică a acțiunii educative”*, Marin Călin definește trei genuri de educație: **”formală, nonformală și informală**. Educația

formală este cea realizată în cadrul instituțiilor de învățământ, de toate nivelurile și genurile, inclusiv prin cursuri de perfecționare de durate variabile, convocări, consfătuiri, programe de instruire și autoinstruire etc.; educația *nonformală* se realizează în afara acestor instituții, dar ea are caracter intenționat și explicit; educația *informală* este ocazională, paralelă, spontană, neintenționată, difuză, implicită. Educația deontologică cuprinde toate cele trei genuri amintite.

1. Educația deontologică formală

Această formă a educației deontologice trebuie să se realizeze în instituțiile de învățământ superior, obiectivele și sarcinile acesteia fiind necesar a fi determinate pe baza proiectului de ansamblu asupra personalității profesionistului purtător de autoritate. Există profesii pentru care autoritatea este o relație determinantă a acțiunii, instituită din prima clipă a exercitării acelor profesii și derulată pe întreaga durată a vieții active a profesionistului: profesiunile militare, juridice, medicale, pedagogice, sociologice, psihologice etc. Pentru asemenea profesii, integrarea educației deontologice în sistemul formalizat de învățământ este o necesitate. Ea presupune studiul unei *discipline distincte de învățământ*, bazată pe o *programă analitică adecvată*, pe un *curs universitar* care să răspundă acestei programe, precum și pe contribuția unui *cadru didactic* competent.

Toate aceste măsuri ar putea asigura revigorarea interesului clasei intelectuale pentru universul moral al comunității în care trăiește. Transformarea eticii dintr-o cenușăreasă a învățământului filosofic și managerial, într-o disciplină complexă, în interiorul căreia deontologia să stea ca sursă de consolidare și întregire a personalității elitei societății, este de neconceput fără o schimbare fundamentală de optică: de la specialistul pur și simplu, rob al eficienței și performanței tehnice cu orice preț, la specialistul umanizat, responsabil pentru efectele sociale ale actelor sale.

2. Educația deontologică nonformală.

Premisa unui astfel de gen de educație deontologică este existența și acceptarea consensuală a unui cod deontologic al tuturor profesiilor cărora le este atașată, permanent sau temporar, cu grad de generalitate sau zonal, o relație socială bazată pe autoritate.

Dacă pentru acei profesioniști care au studiat deontologia în cadrul formalizat al învățământului codul deontologic al profesiei lor este cunoscut și, în oarecare măsură, conștientizat și asumat ca

mod de conduită, pentru cei care doar ocazional se situează într-o relație socială de autoritate, educația deontologică nonformală este absolut necesară. Ea trebuie să cuprindă acțiuni educative:

- *informative* (transmiterea codului deontologic al profesiei împreună cu întregul pachet de reguli și norme specifice funcției);
- *formative* (discuții, îndrumare nemijlocită, ajutor în rezolvarea unor probleme dificile care implică deontologia);
- *de control nemijlocit* asupra modului cum respectă normele deontologiei fiecare din profesioniștii numiți în funcțiile purtătoare de autoritate. Activitățile de ajutor, îndrumare și control desfășurate de structurile ierarhice trebuie să cuprindă cu necesitate obiective de genul celor amintite; *funcția de educație deontologică* trebuie să devină, cu timpul, o funcție de bază a controlului, ca secvență a managementului performant, în toate domeniile în care se instituie relații sociale de autoritate.

3. Educația deontologică informală.

Această formă a educației situează în centrul preocupărilor agentului educațional *exemplul personal*. Acesta vine fie de la structurile ierarhic superioare, fie pe orizontală, de la cei de același rang. Dintotdeauna, în domeniul moralei, exemplul personal a fost un mijloc principal de formare a caracterelor, întrucât el se manifestă ca mijloc de modelare prin imitație, sugestie, empatie, contaminare, toate laturi ale modului specific de autoidentificare a ființei umane “prin celălalt”.

Alături de exemplul personal, în educația deontologică informală se integrează și *sanctiunea specific morală: a opiniei publice și a propriei conștiințe*; reacții ale subiectului autorității precum răceala, întreruperea comunicării nonverbale, ironia, disprețul, reproșul fâțiș sau mascat, protestul direct sau prin intermediari, precum și opiniile și dezbaterile vehiculate în grupurile sociale frecventate sau prin mijloacele mass-media, provoacă în purtătorul autorității reflecții autoeducative, muștrări de conștiință, impulsuri spre reglarea comportamentului potrivit normelor deontologiei.

De multe ori educația informală are, cel puțin în domeniul deontologiei, un impact mai mare asupra purtătorului autorității decât educația formală, realizată prin învățământ; derulată pe timpul exercitării efective a actelor autorității, educația informală se raportează nemijlocit la aceste acte, deschizând fără echivoc conflictul între ceea ce este și ceea ce trebuie să fie, între

ceea ce face și ceea ce trebuie să facă profesionistul din perspectivă deontologică, obligându-l nu numai să reflecteze asupra acestui conflict, ci și să aleagă o cale de urmat.

4. Educația deontologică în forma “intervenției educative”

Un alt mod de a concepe formele educației este acela formulat de *Constantin Sălăvăstru* sub sintagma “**intervenție educativă**”.

Înțelegând educația ca “ansambluri spațio-temporale de intervenții educative”, autorul definește intervenția educativă din perspectivă semiotică: “o structură articulată de semne care, în calitate de semnale, produc în conștiința unui receptor un interpretant cu valoare de gest semnificativ, modificând în formă și cu intensități diferite, personalitatea receptorului”. Într-un limbaj mai accesibil, același autor consideră “intervenția educativă” ca fiind “orice act uman prin intermediul căruia se realizează o anumită influență asupra unui individ, influență capabilă să determine o reacție a individului, o modificare a personalității sale”.

Autorul realizează o tipologie a intervențiilor educative pornind de la criteriul sursei actului declanșator al acestora, identificând trei tipuri principale:

- intervenție educativă *care-și are originea în individ*, aceasta fiind, din perspectiva teoriei comunicării atât emițătorul cât și receptorul semnalului;
- intervenție educativă *determinată de destinatarul însuși* care presupune afecțiunea, pasiunea, interesul destinatarului, satisfăcute de mediul comunicațional în măsura în care destinatarul, în baza acestora, deschide canalul de comunicare;
- intervenție educativă *determinată de altcineva (altceva) din afara individului*, sursele putând fi indivizi, grupuri umane sau chiar surse extra-umane de informație.

Din această perspectivă, “intervenția educativă” de natură deontologică cumulează, în același timp, toate cele trei tipuri amintite, în proporții și cu efecte educative variabile, funcție de trăsăturile de personalitate morală ale individului.

Personalitatea morală “*deontologistă*” se va forma preponderent prin *primul și al doilea tip* de intervenție educativă, în timp ce o personalitate morală “*consecinționalistă*” se va forma preponderent prin *cel de-al treilea tip*.

Tocmai de aceea, alegerea tipului de intervenție educativă dominant în educația deontologică trebuie să se facă pe baza cunoașterii profunde a personalității celor educați și a stabilirii disponibilității acestora de a asimila valorile și normele deontologiei pe o cale sau alta.

1.9.2. Metodica educației deontologice

Deontologia se dorește a fi o disciplină științifică prin excelență formativă, educativă. De aceea dispozitivul metodologic al educației deontologice nu poate fi, în condițiile adaptării lui la idealul educațional și conținutul propus, unul liniar, monoton, clasic. Chiar dacă educația deontologică este specifică învățământului universitar și post-universitar, unde stereotipul formal curs–seminar nu a fost încă depășit, considerăm că natura, formativă prin excelență, a acestui tip de educație face posibilă și mai ales necesară depășirea.

În primul rând, nevoia dialogului permanent, precum și a unei relații educaționale în care se propun valori și norme, multe dintre ele și pentru mulți dintre discipoli cu caracter de noutate și mai ales capabile să destructureze și să restructureze mentalități individuale și colective, obișnuințe, stereotipii, expectanțe, toate acestea reclamă o activitate didactică pe grupuri cât mai puțin numeroase, cel mult la nivelul grupei de studenți. Totodată, activitatea nemijlocit didactică, în clasă, trebuie dublată permanent de îndrumarea cursanților pentru studiu, documentare și mai ales elaborare de studii, referate, opinii, soluții la probleme, situații problematice, răspunsuri la întrebări și formulare de întrebări.

Strategiile didactice operaționale în aceste condiții sunt cele euristice, îndeosebi pe segmentul central al conținutului de învățământ propus. Ele permit centrarea efortului educațional pe activitatea studentului, stimulându-i acestuia gândirea creatoare, independența în selectarea valorilor, siguranță în aprecieri, rapiditate și înaltă capacitate de argumentare și justificare a acestora.

Preferința pentru strategiile de tip euristic este justificată și de faptul că educația deontologică se raportează la subiecți aflați la o vârstă adultă, astfel încât experiența învățării, precum și proximitatea temporală a asumării unor responsabilități profesionale concrete, le permite acestora implicarea în căutarea de soluții-tip la probleme specifice.

În consecință, în domeniul deontologiei, cursanții se implică efectiv dacă ceea ce învață are o utilitate clară, imediată. Pentru aceștia timpul acumulărilor teoretice fundamentale a rămas în urmă, în anii preuniversitari, sau, cel mult, în primii ani de facultate sau de pregătire profesională. Ei sunt interesați, în această etapă, să poată aplica informațiile primite în munca lor, în înțelegerea mediului lor de viață, în cunoașterea, nu numai a exigențelor morale față de

statutul lor de purtători de autoritate, ci și a celor care se impun acclora în raport cu care au statutul de subiecți ai autorității.

O situație de învățare de tip preponderent pasiv este împotriva modului de a fi și a aspirațiilor cursanților. Tinerii sau adulții implicați în studiul deontologiei își conduc, în mare parte, viața în mod independent. Tocmai de aceea lor le place să simtă libertate, siguranță și certitudine în luarea deciziilor. Strategiile euristice deschid calea către asemenea deziderate.

O problemă deosebită care apare în învățarea deontologiei este aceea a experienței culturale a celor care învață. Implicând angajarea afectivă, atitudinală, comportamentală, deontologia răscolește cele mai sensibile interioare ale spiritului, provoacă mecanisme intersubiective care, pentru unele categorii de cursanți, sunt greu de trăit: apar diferențieri de angajare între femei și bărbați, între religioși și atei, între oameni cu culturi religioase diferite, între diferitele mentalități moștenite cultural sau ereditar. Unii își asumă responsabilitatea de angajare pleneră în învățare, acceptă jocul, pun probleme, rezolvă, formulează opinii, propuneri, sugestii, alții doar receptează, aprobă sau resping tacit, își consumă trăirile afective și voliționale în tăcere, fără angajare, fără participare. Ei se sprijină pe dreapta judecată a educatorului, așa cum este emisă de acesta. Spiritele îndrăznețe, iscoditoare, creative, coexistă în orice mediu educațional cu cele conservatoare, pasive, circumstanțiale. Trezirea acestora din urmă la activism moral, prin participare la actul propriei instituirii ca personalități morale, reprezintă miza majoră a strategiilor educaționale de tip eurisric.

Acest tip de strategii presupune adoptarea în activitatea didactică a unor metode educaționale de tip activ-participativ. Literatura pedagogică universală a consacrat numeroase asemenea metode: dintre acestea, prezentăm, spre exemplificare, "brain-storming"-ul (asaltul de idei), studiul de caz, dezbateră, jocul de rol.

"*Brainstorming*"-ul este o metodă (inițiată de A. Osborn în anul 1953) care constă în angajarea participanților pentru a-și expune opiniile cu privire la o problemă care li s-a dat anterior. Educatorul solcită cursanților să-și expună ideile cu privire la acea problemă, fără nici o îngrădire.

Toate ideile se înregistrează, indiferent de distanța lor față de soluția avută în vedere de educator. Pe baza acestora, educatorul va organiza o dezbateră din care să rezulte argumentele fiecărui

cursant, consecințele ideilor propuse, convergența și divergența acestora, validând soluția cea mai eficientă.

Metoda are un mare avantaj. În peisajul destul de sărac al ideilor deontologice, orice sugestie pertinentă este cel puțin o nouă deschidere. Dezavantajul major este acela că participanții, insuficient acomodați cu universul conceptual al deontologiei, pot să se abată semnificativ de la subiect și să dea soluții străine disciplinei. De aceea, este imperios necesar ca metoda să fie adoptată numai după o temeinică pregătire teoretică a cursanților și în condițiile unei riguroase definiri a temei asupra căreia se solicită “asaltul de idei”.

Studiul de caz este una dintre metodele active de mare utilitate în înțelegerea deontologiei. Esența acestei metode constă în prezentarea orală sau scrisă a unei situații reale sau imaginare. Cursanții fac analiza cazului și stabilesc relații de cauzalitate, dau soluții. Cele mai reușite sunt studiile unor cazuri reale. În acest sens, este bine ca educatorul să aibă la dispoziție o listă de cazuri culese fie din experiența proprie, fie din inventarul de cazuri ale unei instituții de profil, fie din cadrul celor prezentate de mass-media.

Cazul trebuie prezentat în toate detaliile lui semnificative, astfel încât cursanții să poată emite judecăți de valoare coerente, pertinente. Cazurile mai complicate pot fi analizate cu aportul unor specialiști, care să elimine din problematică acele aspecte care nu interesează deontologia (profesionale, tehnice, juridice, politice etc.).

În cazurile fictive, educatorul trebuie să dea dovadă de suficientă imaginație, pentru a prezenta date veridice, stări de fapt semnificative și de o complexitate care să solicite efectiv gândirea cursanților în direcția obiectivelor educaționale propuse. Nu este lipsit de interes să se solicite cursanților să formuleze ei înșiși cazuri imaginare. În această situație, conducerea studiului de caz trebuie oferită autorului (autorilor), educatorul situându-se în tabăra celor care studiază cazul și propun soluții.

În ceea ce privește cazurile reale, acestea trebuie astfel “prelucrate”, încât să fie puse în evidență acele aspecte care țin de domeniul deontologiei. Opiniile cursanților în legătură cu soluțiile juridice, economice, administrative etc. nu interesează în studiul unor asemenea cazuri. Tocmai de aceea este de mare importanță conducerea studiului de caz astfel încât să se mențină opiniile și soluțiile în domeniul deontologiei. Acest lucru este ușurat în cazul în care cursanții au bine fixate conceptele deontologiei din prima parte a procesului de învățământ.

Dezbaterea unei probleme este o metodă activă de învățământ de mai mică complexitate. Grupul dezbate o temă dinainte anunțată, de regulă în cadrul unor activități didactice anterioare. Dezbaterea presupune o minimă lectură prealabilă din partea cursanților. Ea poate fi condusă atât de educator, cât și, în anumite secvențe sau în întregime, de către unul sau mai mulți cursanți.

Problemele principale ale dezbaterii, în studiul deontologiei, sunt cele cu mai pronunțat caracter teoretic (preliminariile din domeniul eticii, conceptele deontologiei, alternative ale unor coduri deontologice elaborate în domeniul profesiei etc.). Obiectivul central al dezbaterii este acela al aderenței cursanților la problemele teoretice specifice, prin adâncirea cunoștințelor de ordin conceptual, precum și deschiderea unui dialog cât mai pertinent asupra soluțiilor teoretice, principale, propuse de diferiți autori de coduri deontologice.

Jocul de roluri este o combinație între studiul de caz și dezbatere. El este deosebit de util, îndeosebi ca antrenament metodic în vederea rezolvării unor probleme, situații problematice, cazuri specifice. Jocul de roluri presupune o regie specifică, în măsură să angajeze contradictorialitatea comportamentului “personajelor”. Pentru ca jocul de roluri să ducă la învățarea efectivă, personajele-subiect al autorității sunt programate să joace anumite roluri prescrise, în timp ce personajele-purtători de autoritate sunt lăsate să-și conceapă libere rolul. Pe parcursul derulării jocului spectatorii (cursanții neimplicați direct) pot juca rolul “grupurilor de presiune”, ei putând face propuneri actorilor privind evoluția personajului, sau pot reține aspectele de interes, care urmează a fi discutate după ce jocul a fost derulat.

Finalitatea unui asemenea model de activitate didactică trebuie să fie aceea a descoperirii soluțiilor deontologice de rezolvare a unor situații cât mai aproape de cele reale. Gradul de intervenție a educatorului depinde de ingeniozitatea “actorilor”, de capacitatea de intervenție a “spectatorilor” și mai ales de măsura în care “piesa” evoluează pe direcția obiectivelor didactice urmărite. Reușita unei asemenea metode didactice depinde în mare măsură de curajul, experiența și calitățile pedagogice ale educatorului.

Alături de metodele prezentate pot fi utilizate și altele, în funcție de domeniul de pregătire profesională a cursanților, de pregătirea, experiența, timpul la dispoziție și disponibilitatea receptivă a acestora.

Curajul profesorului de deontologie de a depăși rutina și tradiționalismul, de a adopta metode moderne de educație, va fi, indiscutabil, răsplătit îndeosebi prin creșterea interesului cursanților

pentru învățare, precum și a gradului de adecvare a problematicii disciplinei la problemele reale de muncă și viață ale purtătorilor de autoritate.

A avea un corp al deținătorilor puterii integri din punct de vedere moral înseamnă a avea foarte buni profesori de deontologie și un cadru educațional adecvat. Nimic nu poate veni de la sine, într-un univers profesional al autorității din ce în ce mai complex și mai pretențios, în care actele umane ale autorității sunt tot mai mult “prelungite” prin limbajul tehnicii informatice și al comportamentelor automatizate. Singura cale a menținerii autorității în limitele omenescului este calea învățării comportamentului moral. Altfel, în perspectiva tehnologiilor celui de-al treilea mileniu, omul din noi va rămâne uitat la periferia subzistenței.

Cap. 2 Standarde și reglementări

2.1. Autoritate și deontologie

2.1.1. Tema autorității în literatura științifică

Conceptul de *autoritate* este tratat, în literatura științifică, într-o mare varietate de scheme explicative. Ele aparțin deopotrivă filosofiei, psihologiei, sociologiei, politologiei sau teoriei managementului, fiecare dintre acestea căutând să surprind esența și mecanismul autorității în raport cu problematica lor specifică.

Lexical, Dicționarul Enciclopedic Român identifică patru sensuri de bază ale termenului:

- *relațional* (“concept, desemnând influența, general acceptată, a unei persoane sau organizații, instituții în diferitele sfere ale vieții sociale”),
- *funcțional* (“putere, drept de a emite dispoziții obligatorii sau de a impune ascultarea în temeiul unei calități sau împuterniciri”),
- *instituțional* (“organ de stat competent să ia măsuri și să emită dispoziții cu caracter obligatoriu. Persoană care exprimă voința acestui organ”) și
- *moral* (“prestigiu: trecere, vază, considerație. Persoană care se impune prin prestigiu sau cunoștințele sale”).

Termenul și-a păstrat, în limba română, sensurile venite pe filiație franceză (“*autorité*”), ele fiind prezente în dicționarele franceze contemporane. Spre exemplificare, “Le Micro-Robert” pune în evidență *autoritatea* ca “drept de a comanda, putere (recunoscută sau nu) de a impune ascultare”, ca desemnând “organele puterii”, ca “putere de a se face ascultat”, precum și ca “superioritate de merit sau de seducție care impune ascultare fără opoziție, respect, aprobare”.

Una dintre cele mai consistente referiri la autoritate se regăsește în literatura politologică. Dicționarele de specialitate identifică aceleași patru sensuri ale termenului, cu utilizări contextuale specifice: acela de “putere, drept de a emite acte juridice, economice, administrative cu caracter obligatoriu pentru comunitate, în temeiul unei calități politice sau împuterniciri speciale”; acela de “instituție sau organism care dispune de putere”; acela de “reprezentant al puterii, funcționar investit cu dreptul de a aplica decizii și acte”; acela de influență exercitată de o personalitate, determinată de statut, calități personale, prestigiu etc”.

Literatura sociologică definește autoritatea ca o “relație prin care o persoană sau grup acceptă ca legitim faptul ca deciziile și acțiunile sale să fie ghidate de o instanță superioară (persoană, grup, organism)”. Potrivit lui François Chazel, “a se supune autorității se reduce la a recunoaște în voința sau în judecata altei persoane un principiu pertinent de acțiune sau apreciere, fără a fi cântărit, în prealabil, pro și contra.”

Talcott Parsons definește autoritatea ca “instituționalizare a drepturilor” conducătorilor politici de a controla acțiunile membrilor societății în tot ceea ce afectează realizarea scopurilor colective, iar Max Weber consideră “dominația în virtutea autorității” ca fiind “puterea de a comanda împuternicit cu autoritate”.

Din perspectivă managerială, autoritatea este definită ca fiind “puterea de a acționa în niște limite adesea bine determinate. în acest caz, puterea este dreptul de a impune decizii personale, drept acordat liderilor de către treptele ierarhic superioare ale organizației.”

2.1.2. Autoritatea și exigențele morale ale deontologiei

Analizând definițiile de mai sus, ca și caracterizările făcute autorității în prelungirea acestor definiții, este necesar să punem în evidență câteva elemente esențiale pentru înțelegerea modului în care atașăm autorității exigențele morale ale deontologiei.

1. Autoritatea este un concept central implicat în relațiile inter-umane, purtând cu sine o problematică axată pe ideea de organizare, conducere, dirijare, coordonare, control și evaluare a proceselor sociale, pe scurt, pe ideea de ierarhie socială. Identificată mai mult sau mai puțin cu conceptul de putere, autoritatea este un principiu ordonator, teleologic și de structurare a practicii, precum și de ierarhizare a indivizilor ca agenți ai practicii.

2. Nu considerăm legitimă identificarea “autorității” cu “puterea”, în orice ipostază. Cu excepția situațiilor în care limbajul comun sau specializat “personalizează” sau “instituționalizează” autoritatea, situații în care identificarea poate fi acceptată cu oarecare îngăduință, în ipostaza de “atribut” al persoanei (grupului, instituției), ipostază luată de noi ca bază de discuție, “autoritatea” și “puterea” se diferențiază.

Dacă extindem conceptul autorității dincolo de simpla relație conducători-conduși, vom înțelege că și în domeniul autorității mentalitatea socială este astfel perpetuată, încât se aplică de cele mai multe ori cutuma potrivit căreia fiecare categorie ocupațională a societății trebuie lăsată să-și

împlinescă menirea (asemănător "oikeiopragiei" platoniciene). și această cutumă izvorăște din componenta morală a spiritualității colective.

3. În exercitarea efectivă a autorității, dincolo de recunoașterea acesteia de către cei asupra cărora se aplică, intervin factori de natură cognitivă, volițională și afectivă. Autoritatea conducătorilor este dată de presupuziția că știu, pot și doresc să conducă, a militarilor de presupuziția că știu, pot și doresc să apere cetatea, a profesorilor de presupuziția că știu, pot și doresc să învețe pe alții, a artiștilor de presupuziția că se pricep la artă, pot și doresc să o practice etc.

A ști, a putea, a dori, iată expresiile care dau substanța autorității, ele fiind în aceeași măsură condiții necesare ale legitimității acesteia. Condiții necesare, dar nu și suficiente. "A ști" și "a dori" sunt dependente unilateral de subiectivitatea purtătorului autorității. "A putea", însă, are o condiționare bilaterală: de contextul biopsihic al purtătorului și de subiectivitatea celor care suportă autoritatea. "A putea" înseamnă și "a fi acceptat", "a fi lăsat", "a fi dorit", "a fi ascultat", "a fi sprijinit", "a fi urmat", cu corelatele lor negative: "a nu fi refuzat", "a nu fi ignorat", "a nu fi împiedicat" etc. Întâlnirea celor două modele condiționale pentru realizarea efectivă a autorității legitime, autentice se produce pe tărâmul moralității și depinde de numeroși factori socio-culturali, structurați în mod specific, în diferite domenii în care se instituie o relație socială de autoritate.

4. Generic, orice autoritate legitimă se bazează pe o investiție de încredere făcută în contul persoanei (grupului, instituției) purtătoare a autorității. O asemenea investiție se realizează, însă, așa cum am observat deja, la capătul unei serii de presupuziții și mai puțin la capătul unor certitudini. Instituindu-se în vederea desfășurării unor acțiuni viitoare, autoritatea este prin excelență supusă unor raționamente de legitimare anticipative, în construcția cărora premisele sunt fie serii statistice de fapte anterioare, fie judecăți de valoare, ele însele derivate din promisiuni, acorduri, convenții, fie evaluări subiective, stereotipe, contextuale, parțiale ori de nivelul obișnuinței sau al simțului comun. În aceste condiții, comportamentul purtătorului de autoritate este unul probabil, acordul dintre așteptare și ofertă, dintre presupuziție și fapt fiind întotdeauna variabil. Fie că oferta excede așteptările, și atunci autoritatea se consolidează, fie că ea este sub așteptări, și atunci apare criza de autoritate.

5. O problemă de mare importanță pentru înțelegerea fundamentelor deontologiei din punctul nostru de vedere este aceea a stabilirii rolului moralității în funcționarea autorității.

Însăși diferențierea autoritate-putere propusă mai sus sugerează apropierea de înțelegerea acestui rol. Investitura de încredere de care depinde legitimarea autorității este, prin excelență, de natură morală. În măsura în care purtătorului autorității i se acordă un credit în baza unor presupuziții, acesta preia pentru sine sarcina transformării presupuzițiilor în certitudini, cei supuși autorității neavând alt mijloc de persuasiune decât forța opiniei publice.

Puterea poate fi imorală, autoritatea nu poate fi decât morală. Autoritatea este o “sugestie spirituală ce strecoară în sufletul celui supus ideea justeții unui act, determinându-l să execute tot ceea ce i se cere prin acesta” (A. G. Caroffa). Puterea poate fi morală, dacă cel care o deține este “împuțernicit cu autoritate” (Max Weber).(p. 60)

În studiile de specialitate se fac distincții de tipul: autoritate politică, economică, juridică, profesională, *morală* etc. Asemenea distincții nu exclud, însă, aserțiunile de mai sus. Orice tip de autoritate este legitimă în măsura moralității ei. *Autoritatea morală*, ca tip distinct de autoritate, se instituie în baza comportamentului moral exemplar și activ al oricărei persoane, indiferent de statutul său social. Locul autorității morale alături de cea specifică unei profesii este unul privilegiat. Ea îl reprezintă pe purtătorul autorității profesionale în calitate de om, anterioară oricărei investiții și este premisa fundamentală a investiției de încredere. Ea aduce în planul autorității profesionale un principiu moral major: acela potrivit căruia promisiunile trebuie onorate. Cel care este investit cu încredere și acceptă această încredere face o promisiune. Neonorarea încrederii, ca și abuzul de încredere sunt repudiate moral. Deontologia se naște în acest câmp de propoziții morale și pune în evidență dubla aderență a moralității la autoritate: prin necesara moralitate a autorității, în sine, și prin nevoia de autoritate morală ca premisă a oricărui alt tip de autoritate.

2.2. Reglementări și standarde în cercetarea științifică

Densitatea reglementărilor internaționale este mai mare în zona științelor medicale, care vizează ființa umană sau experimentele pe animale, și a celor care riscă să afecteze pacea și securitatea internaționale prin potențialul pe care îl prezintă cercetarea sau rezultatele sale de a fi deturnate de la scopurile lor inițiale și folosite în scopuri agresive ori exclusiv militare.

Declarația de la Helsinki (referitoare la cercetarea medicală pe subiecți umani) și *Convenția de la Oviedo* (referitoare la demnitatea umană și bioetică) sunt exemple de codificări internaționale

ale unor reguli de conduită din cercetarea medicală ce au fost inițial impuse de comunitățile științifice direct interesate de posibilitatea de a desfășura cercetare fundamentală sau de graniță în zone de avangardă ale medicinei ori biologiei. *Tratatul de non-proliferație a armelor nucleare*, din 1970, ori *Convenția referitoare la armele biologice*, din 1972, sunt exemple de norme juridice care privesc și cercetarea științifică din respectivele domenii, tot așa cum sunt și convențiile internaționale referitoare la armele chimice ori biologice.

Pentru identificarea a ceea ce ar putea însemna *utilizarea/întrebuințarea greșită a cercetării ori a rezultatelor acesteia*, la nivel european s-au stabilit câteva criterii prin ghiduri ce au codificat

bune practici :

- ✓ Cercetarea oferă cunoștințe, materiale și tehnologii care ar putea fi direcționate spre infracțiuni sau terorism;
- ✓ Cercetarea ar putea avea ca rezultat arme chimice, biologice, radiologice sau nucleare și mijloacele pentru livrarea lor;
- ✓ Cercetarea implică dezvoltarea unor tehnologii de supraveghere a persoanelor care ar putea reduce ori suprima drepturile omului și libertățile civile;
- ✓ Cercetarea implică grupuri minoritare sau vulnerabile sau dezvoltă tehnologii de profilare socială, comportamentală sau genetică ce ar putea fi utilizate în mod greșit pentru a stigmatiza, discrimina, hărțui sau intimida oamenii.

Trebuie precizat că, deși la nivelul Uniunii Europene există chiar un ghid referitor la concentrarea exclusiv asupra cercetării științifice de natură civilă (non-militară), evenimentele din ultima perioadă și amenințarea asimetrică a terorismului au determinat Uniunea Europeană să accepte ideea că finanțarea europeană a cercetării ar putea viza și cercetarea militară și, în cadrul următorului exercițiu bugetar, fondurile europene vor fi destinate și unor scopuri menite să sporească apărarea colectivă, inclusiv de natură militară.

La nivel național, Legea 206/2004 modificată prin Legea 398/2006 stabilește standardele referitoare la buna conduită în cercetarea științifică, în vreme ce un ordin de ministru a înființat Consiliul Național de Etică a Cercetării Științifice, Dezvoltării Tehnologice și Inovării.

La nivelul Universității din București a fost adoptat un *Cod de etică* ce acoperă toate tipurile de cercetare științifică realizată în cadrul acestei instituții pluridisciplinare de învățământ și

cercetare.

2.3. Reglementările proprietății intelectuale și valorificarea rezultatelor cercetării

Cu toate că există dezbateri continue referitor la moralitatea protecției juridice a proprietății intelectuale, reglementări internaționale, europene și naționale protejează autoratul și rezultatele cercetării.

Art. 27 alin. 2 din Declarația universală a drepturilor omului (1948) : Orice persoană are dreptul la protecția intereselor sale morale și materiale decurgând din orice creație științifică, literară sau artistică al cărei autor este.

Art. 15-1 lit. C) din Pactul internațional referitor la drepturile economice, sociale și culturale (1966): Statele părți la prezentul Pact recunosc fiecărei persoane dreptul de a beneficia de protecția intereselor morale și materiale decurgând din orice creație științifică, literară sau artistică al cărei autor este.

Art.1 din Legea proprietății intelectuale 8/1996 : (1) Dreptul de autor asupra unei opere literare, artistice sau științifice, precum și asupra altor opere de creație intelectuală este recunoscut și garantat în condițiile prezentei legi. Acest drept este legat de persoana autorului și comportă atribute de ordin moral și patrimonial. (2) Opera de creație intelectuală este recunoscută și protejată, independent de aducerea la cunoștința publică, prin simplul fapt al realizării ei, chiar în formă nefinalizată.

Plagiatul și autoplagiatul au fost și sunt constant interzise, atunci când nu sunt considerate chiar fapte de natură penală.

Art. 310 din Legea educației naționale 1/2011 : Constituie abateri grave de la buna conduită în cercetarea științifică și activitatea universitară : a) plagierea rezultatelor sau publicațiilor altor autori ; b) confecționarea de rezultate sau înlocuirea rezultatelor cu date fictive ;

Art. 4 din Legea privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare 206/2004 : (1) În sensul prezentei legi, următorii termeni sunt definiți după cum urmează:

d) plagiatul - expunerea într-o operă scrisă sau o comunicare orală, inclusiv în format electronic, a unor texte, expresii, idei, demonstrații, date, ipoteze, teorii, rezultate ori metode științifice extrase din opere scrise, inclusiv în format electronic, ale altor autori, fără a menționa acest lucru

și fără a face trimitere la sursele originale ;

e) autoplăgiatul - expunerea într-o operă scrisă sau o comunicare orală, inclusiv în format electronic, a unor texte, expresii, demonstrații, date, ipoteze, teorii, rezultate ori metode științifice extrase din opere scrise, inclusiv în format electronic, ale aceluiași sau aceluiași autori, fără a menționa acest lucru și fără a face trimitere la sursele originale.

Jurisprudența în materie, fără a fi abundentă, sprijină mai buna înțelegere a conceptelor utilizate: Un act efectuat în cursul unui procedeu de captare de date, care constă în stocarea informatică a unui extras compus din 11 cuvinte dintr-o operă protejată, precum și în imprimarea acestui extras se poate încadra în sfera noțiunii de *reproducere în parte* în sensul articolului 2 din Directiva 2001/29 privind armonizarea anumitor aspecte ale dreptului de autor și drepturilor conexe în societatea informațională, dacă - aspect care trebuie verificat de instanța de trimitere - elementele preluate astfel sunt expresia creației intelectuale proprii a autorului lor. În schimb, același act nu îndeplinește condiția referitoare la *caracterul tranzitoriu* prevăzută la articolul 5 alineatul (1) din Directiva 2001/29 privind armonizarea anumitor aspecte ale dreptului de autor și drepturilor conexe în societatea informațională și, prin urmare, acest procedeu nu poate fi realizat fără consimțământul titularilor drepturilor de autor vizați. (CJUE C-5/08, *Infopaq International A/S c./ Danske Dagblades Forening*)

O lucrare care nu este predominant originală, novatoare, fundamentală, ci e doar la nivel de compilație nu poate fi considerată sursa unui plagiat. Originalitatea unei lucrări este foarte rară și gradul de originalitate depinde de genul lucrării analizate. (Decizia înaltei Curți de Casație și Justiție nr.8/2011)

Cap. 3 Deontologia metodelor de cercetare

Tipuri de activitati de cercetare stiintifica implica:

- Cercetare exploratorie vs. incrementală
- Cercetare fundamentală vs. aplicată
- Cercetare teoretică vs. experimentală
- Cercetare academică (cooperare, publicare) vs. industrială (militară)
- Cercetare vs. dezvoltare (companii) etc.

3.1. Autori, Autorat, Co-autorat

Legea 8/1996 stabilește cadrul pentru definirea noțiunii de Autor: „Este autor persoana fizică sau persoanele fizice care au creat opera”. (Art.3, alin.1); „Se prezumă a fi autor, până la proba contrară, persoana sub numele căreia opera a fost adusă pentru prima dată la cunoștință publică.” (Art.4, alin.1) Calitatea de Autor există individual, în co-autorat și colectiv. Legea definește drept „operă comună” opera „creată de mai mulți autori, în colaborare” iar dreptul de autor în acest caz „aparține coautorilor acesteia, între care unul poate fi autorul principal, în condițiile prezentei legi.” (Art. 5, alin. 1,2)

Autorul deține drepturi morale asupra operei, care nu pot fi înstrăinate, și drepturi patrimoniale care pot fi înstrăinate.

Stabilirea calității de Autor e, nu odată, dificilă, generând suspiciuni în ce privește plagiatul sau alte forme de malpraxis academic. Situațiile cele mai frecvente privesc „traficul” de prestigiu prin care autorul (sau co-autorii) includ(e) „numele” unei alte persoane, cu prestigiu academic mai mare sau importanță într-o anumită conjunctură, în calitate de co-autor al operei la care, însă, nu a avut nicio contribuție.

Cercetătorii au constatat existența și persistența benefică a *rețelelor de co-autorat*, ferment al Colaborării în mediul de Cercetare, dar și a situațiilor penibile ale falsului co-autorat sau a citării excesive între membrii unui grup în vederea creșterii artificiale a indicelui Hirsch, de pildă. Domeniile de cercetare își stabilesc reguli proprii privind stabilirea calității de Autor și Co-autor, în funcție de contribuția intelectuală, organizarea, conducerea și supervizarea finală a

lucrării. O cercetare românească¹ examinează caracteristicile particulare ale rețelelor de co-autorat în România, Polonia și Slovenia, factorul lor deformativ și efectul asupra modurilor citării.

Enorm de multe situații de atribuire eronată a calității de Autor, sau de aducere la cunoștința publică a operei sub alt nume decât cel al „creatorului” ei, din literatură, pictură, muzică, științe demonstrează nu numai cât de dificilă e stabilirea acestei calități, ce consecințe, multe dintre ele grave, decurg din falsă atribuire și impostura academică. Exercițiul funcției-a autor, cum o denumește Michel Foucault, presupune nu numai, în cazurile textelor științifice, citarea corectă, ci și fiabilitatea conținutului citat. (FOUCAULT: 33-63)

Întrucât succesul în cercetarea modernă depinde esențial de ideea de Colaborare, să observăm că ea implică, prin elementele sale de bază - cooperare, încredere, colegialitate, corectitudine și responsabilitate - fixarea calității de Autor, Co-autor, Autor principal. (SHAMOO, RESNIK: 48) Nivelul calității auctoriale într-un mediu academic dă și instituției respective o rațiune solidă a dezvoltării sale din perspectivă deontologică.

Abaterile de la buna conduită în cercetare, în acest caz, sunt consemnate în Legea 206/2004, la Art.2:

- „c) includerea în lista de autori a unei publicații științifice a unuia sau mai multor coautori care nu au contribuit semnificativ la publicație ori excluderea unor coautori care au contribuit semnificativ la publicație;
- d) includerea în lista de autori a unei publicații științifice a unei persoane fără acordul acesteia;
- e) publicarea sau diseminarea neautorizată de către autori a unor rezultate, ipoteze, teorii ori metode științifice nepublicate”.

Ce relație poate exista între ideea de „Aurat” și cea de „Copie”? Chestiunea trebuie observată în planuri distincte: cultural, tehnologic (aparitia tiparului, în general, a tehnologiilor scrisului, aparitia internetului), lingvistic, economic (tensiunile, inclusiv cele juridic-legislative, privind drepturile de autor și exploatarea acestora). O situație specială a acestei relații e autoplăgiatul, în care atât originalitatea, etica și folosirea aceluiași material prin copiere sunt puse în discuție (v. Autoplăgiatul). O altă situație se referă la reciclarea și publicarea aceluiași

Marian-Gabriel HÂNCEAN, "The impact of personal co-authorship networks on the citation distribution within academic communities", prezentată la ICUB, 4 nov.2016.

material, fără vreun adaos original și fără să fie o copie fidelă, în același timp. Sunt puse în discuție aici Copia, etica și intenția de a înșela atunci când reciclarea servește creditării academice sau în cercetare.

Să observăm, de la început, că ideea de Copie o premerge pe cea de Autor. Necesitatea de a copia (pergamente, manuscrise pe suport de hârtie, desene, imagini, partituri, schițe, grafice etc.) a fost/este atât de mare, încât mult din progresul economic, social nu ar fi fost posibil fără copiere. O pledoarie cu explicații extinse privind copiatul e în cartea lui Marcus Boon (BOON 2010). Nu orice copiere este blamabilă. Ea devine astfel când sunt încălcate drepturi de proprietate intelectuală, de autor, când „originalul” este contrafăcut.

Ideea de Copie a fost/este mereu pusă în relație cu aceea de Original. Legislația nu este foarte clară în ce privește ideea de „operă originală”, deși prevede calitatea aceasta a operei: „Constituie obiect al dreptului de autor operele originale de creație intelectuală în domeniul literar, artistic sau științific, oricare ar fi modalitatea de creație, modul sau forma concretă de exprimare și independent de valoarea și destinația lor,...”.

3.2. Copie, a copia în epoca digitală

Odată cu apariția internetului, folosit extensiv de studenți pentru copy-paste, conceptul de „copie”, în raport cu cel de „original”, este chestionat, de două decenii, cel puțin, în literatura de specialitate (filonul platonician privind „copia” a răzbătut, prin Renaștere, până azi). Baza morală a lui „a copia” e acum pusă în discuție și cred că studenții noștri ar putea beneficia de invitația la o re-fixare a unor fundamente morale. Copierea ilicită din internet, nu numai că substituie fraudulos efortul propriu pentru realizarea unei lucrări, dar sacrifică aspectul original al acesteia. Plagiatul prin preluare de pe internet a devenit mai ușor și a permis proliferarea sistemului de înșelăciune contractuală (*contract cheating* și site-urile specializate în furnizarea, la cerere, contra cost, a produsului cerut: lucrare de licență, disertație, referate etc. Denumite și *Essay Mills* (fabrici de lucrări), acestea au situație legală intens criticată la această oră.

Internetul produce, astfel, noi provocări pentru ideile de Plagiat, Autorat, Copie, Remix, Drepturi de autor ș.a. Jonathan Bailey observă că modurile citării la elevi și studenți sunt puternic influențate de internet (v. cum se citează pe rețele de socializare, de pildă) și crede că preocuparea pentru instruirea lor în școală în acest sens trebuie să fie mai intensă și mai timpurie.

Un aspect important e că problema plagiatului prin internet și a preluărilor de conținut în moduri schimbate ale citării devine, în multe țări, una publică.

Am scris despre acest fenomen, al preluării agresive, compulsive, din internet, cu consecințe clare, unele psihologice grave, și l-am numit „mintea copy-paste”.

Studenții noștri ar putea beneficia de o instruire mai insistentă, consecventă pe parcursul școlarității astfel încât citarea, referențierea (v. Indicarea corectă a surselor și Modalități de referențiere și citare) să nu devină o problemă cu efecte adverse asupra situației lor academice și chiar a tutorelui/supervizorului lor academic.

3.3. Indicarea corectă a surselor

Despre această temă s-a scris și s-a publicat foarte mult. Această operațiune esențială pentru deontologia academică este însoțită și de condiția unei alegeri sau impuneri. Care e modalitatea, *stilul* de referențiere și citare pe care le alegi? Alegerea indică și apartenența la un tip de cultură academică, cunoașterea eficace a utilizării autorilor și lucrărilor lor publicate până la tine. Odată alegerea făcută, în cunoștință de cauză, conform normelor culturii academice căreia îi aparții, odată exersată, ea va deveni reflex și te scutește, apoi, de eforturi inutile. Nu e fără folos și cunoașterea altor stiluri decât cele ale culturii tale universitare: sunt edituri, reviste care *cer* un anumit stil de citare.

Denominarea Bibliografie, folosită încă intens la noi, nu face clară distincția între citare și referință. Construcția listei referințelor la finalul lucrării este o operațiune complexă, care denotă și modul în care autorul și-a construit planul lucrării, și-a înscris distinct obiectivele și a creditat lucrările semnificative pentru tema sa. Notele de subsol, care adesea sunt indicații bibliografice, sunt mai puțin folosite la noi pentru alte precizări decât cele ale surselor.

Indicarea corectă a surselor e un indiciu al standardului etic operațional al autorului, al modului său de raportare atât la propriul său mediu academic, de cercetare, cât și la colegii/colegele din alte comunități academice.

Cele mai cunoscute stiluri sunt:

APA (American Psychological Association)

acesta de citare cuprinde cele mai multe dintre situațiile standard în care se află cel/cea care face citarea/referențierea. Insistența e pe numele autorului și anul de apariție a lucrării.

Citarea apare în text în două forme: în paranteză: "(Albu 2012: 23)" sau narativ: "Albu (2012: 23) a scris despre filosofia detașării".

Referințele construiesc bibliografia și înseamnă lista de la finalul lucrării cu datele complete de identificare ale lucrării citate: "Albu, I. (2012), *Despre detașare*. Iași: Polirom"

MLA (Modern Language Association)

Stilul acesta de citare/referențiere e familiar multora. El încearcă să adapteze regulile la varietatea enormă a surselor și a modului de alcătuire a Bibliografiei finale. Noi folosim încă acest termen, "bibliografie", care are originea în cuvinte grecești însemnând "carte", "scris", în timp ce varietatea surselor include azi pe cele online (de tip scris, video, audio, slides ș.a.). Regulile de bază MLA, de pe site-ul Universității Purdue, de exemplu:

- <https://owl.english.purdue.edu/owl/resource/747/01/>
- <http://www.mla.org/MLA-Style/What-s-New-in-the-Eighth-Edition>

Chicago

Este stilul care acordă mare importanță citării prin note (de subsol sau de sfârșit de capitol/lucrare). În același timp, stilul e eficient pentru credibilitatea indicării surselor în contextul unei suspiciuni de plagiat sau testări a similitudinii.

Regulile de bază ale stilului Chicago, pe site-ul Universității Purdue, de exemplu:

- <https://owl.english.purdue.edu/owl/resource/717/01/>

Harvard

Stilul e simplu, pune în prim plan Autorul și Data, dar, la fel ca și celelalte stiluri, se adaptează variatelor tipuri de surse și suporturi (hârtie, digital).

Regulile de bază ale stilului, pe site-ul Imperial College of London, de pildă: -

<http://www.imperial.ac.uk/media/imperial-college/administration-and-support-services/library/public/Harvard.pdf>

Un aspect important al muncii privind indicarea corectă a surselor și adoptarea unei modalități de referențiere și de citare e cel privitor la *organizare*. Insistăm prea puțin pe acest tip de instruire a studenților.

Câteva reguli de bază, așa cum le-a sistematizat Leslie Stebbins (STEBBINS 2006: 155):

- Când faci *copy-paste* dintr-o sursă, copiază întreaga citare (autor, titlul, dată, editură);
- Când citezi de pe o pagină de web, pune și data accesării;

- Fie pui toate Notele într-un document Word ("depozitul" tău), marchează (de ex. color) textul care nu e al tău astfel încât, atunci când te apuci de scris, să nu încurci ce scrii *tu* cu ce ai copiat din *alții*;
- Folosește *bold* sau () pentru comentarii sau parafraze care sunt cu cuvintele tale;
- E util să *scrii cu cuvintele tale* rezumatul ideilor, esența conținutului pe care s-ar putea să-l folosești în lucrare (nu uita să indici din ce este dedus rezumatul, esența);
- Orice notă de mână, pune-o în format electronic și stochează în "depozitul" de Note;

În lucrul cu studenții, important, în tehnica referențierii și a citării este adecvarea selecției surselor, a conținuturilor, la ceea ce scrie studentul. Citarea e, de multe ori, efectul unei *similitudinr*. ai găsit ceva *asemănător*, care ar *ilustra* ideea ta, dar, de multe ori, se vede că citarea nu produce semnificativ *îmbogățirea* conținutului. Desigur, citarea, referențierea pentru *susținerea punctului de vedere personal* presupun accesarea unei mase mari de surse. Studenților le-ar fi utilă indicarea *reperelor mari* (site-uri specializate, baze de date de profil ș.a.) și instrucțiuni de folosire a acestora.

E instructiv să afli cum funcționează, din punctul de vedere al citării, referențierii, un sistem de detectare a *similitudinilor*, cum este Ithenticate, de pildă, sau Urkund, care pare mai performant.

3.4. Exemplificarea - Eticismul în studiile literare și cultural

Problema eticii și moralității în literatura modernă a polarizat lumea scrisului. Aflați pe poziții radical opuse, un L. Tolstoi susținea moralismul fără rest și considera că arta servește un scop uman mai înalt decât simpla plăcere a percepției frumosului, în vreme Oscar Wilde practica un estetism inflexibil, considerînd că subiectul ori atitudinea morală abordate de opera de artă nu au nici o relevanță în a fi determina calitatea artistică, autonomă în raport cu realitatea.

Autonomia esteticului față de imperativele morale are o redevabilă tradiție în critica literară românească, începînd cu T. Maiorescu și continuînd cu E. Lovinescu și G. Călinescu, pentru a-și găsi apărători începînd cu mijlocul anilor 1960 (sub comunism!) precum M. Călinescu, N. Manolescu, A. Marino, M. Martin ori E. Simion. Poziția adversă, a artei cu morală/tendință deține și ea un canon critic redevabil, care îi include pe C. Dobrogeanu-Gherea ori G. Ibrăileanu alături de criticii tradiționaliști ori militanți care cred că arta are o misiune

superioară simplului deliciu estetic.

Disputa raporturilor dintre frumos și bine are o veche istorie, a cărei posibilă origine este dezbaterea asupra termenului de *kalokagathia* din cultura greacă antică, ce se referea la îmbinarea frumosului (*kalos*) cu binele (*agathos*) și la armonizarea tuturor trăsăturilor unei ființe umane ca atribut al nobleței și perfecțiunii. Conceptul oferă o bună intuiție a faptului că frumosul și binele au zone de întrepătrundere și interdependență, așa cum propun și pozițiile mai moderate în privința moralității și autonomiei artei. De fapt, autonomia și heteronomia coexistă contradictoriu, în raporturi variabile în operele de artă. Deși este nevoie de o înțelegere a specificului estetic al literaturii (al artei în general), adică a diferențelor față de alte forme de discurs, estetismul nu poate explica de unul singur aportul moral, religios, politic ori sapiențial al artei în societățile umane. Tot astfel, însă, fără o înțelegere a specificului artei față de religie, politică, morală etc. nu putem înțelege experiența estetică ori imaginarul simbolic ca pe niște necesități profunde ale ființei umane.

3.4.1 Pericolul discriminării în literatură și în studiile literare și culturale

Literatura polemică a feminismului ori negritudinii, alături de alte mișcări ce militau după cel de-al doilea război mondial pentru conștientizarea problemelor unor categorii umane discriminate, dezavantajate social și marginalizate cultural și pentru emanciparea acestor grupuri, au reprezentat contextul în care se impune spre finalul anilor 1960 o nouă abordare academică a literaturii și artei - studiile culturale. Acest curent critic observă că literatura și celelalte arte sînt și ele medii prin care se perpetuează inegalitățile și percepțiile clișeizate, defăimătoare asupra unor categorii lipsite de o voce proprie și de putere în societate: femeile, tinerii, clasele inferioare, rasele diferite de cea albă, etnicii ori cultele minoritare etc. Criticii care operează de pe platforma ideologică a studiilor culturale argumentează că operele de artă ce au servit astfel de interese în decursul istoriei au fost acceptate și incluse într-un „canon” pe care educația și mijloacele de comunicare în masă l-au instaurat în mentalul colectiv ca rezultat al unor ierarhii valorice. Studiile culturale subminează și „deconstruiesc” acest canon, propunînd texte ori interpretări alternative ce reprezintă perspectiva și interesele minoritarilor, a oprimaților de tot felul. Criticii culturaliști deconspiră rolul nefast al imaginilor-clîșeu despre femei, negri/asiatici/indieni americani, religii ne-creștine ori adevăr și iubire propovăduite de literatură

și de celelalte arte; ei se opun mentalității care crede într-o presupusă esență a unor astfel de grupuri ori în presupuse adevăruri și valori universale, de fapt jaloane ale unor comunități culturale particulare, cu comportament hegemonic, prin care impun altora standardele lor cu pretenții de reprezentativitate general-umană. Prin preluarea ne-critică a unor astfel de perspective și a discursului prin care acestea se impun, tinerele generații riscă să perpetueze comportamente excluzionare, discriminatorii și șovine.

3.4.2 Discurs și putere

Studiul literaturii și culturii a suferit mutații profunde odată cu afirmarea unor noi teorii asupra limbajului uman ca „discurs”. Studiile culturale s-au folosit de teoriile radicale asupra relațiilor de putere (de ex., Nietzsche, Marxismul, Foucault), pe care le-au combinat cu înțelegerea (post)structuralistă a discursului și cu unele concepte ale psihanalizei, pentru a deoala felul în care, prin îndoctrinare și estetizare, majoritarii ori grupurile de putere au perpetuat ideologii suprematiste, discriminatorii față de comunitățile culturale marginalizate, „subalterne”. Michel Foucault și Pierre Bourdieu, teoriile pragmatice asupra performativității limbajului (J. Austin, J.

Searle și alți teoreticienii actelor de vorbire), *Critical Discourse Analysis* (N. Fairclough, R. Wodak, T. Van Dijk) au impus ideea că limbajul este o formă de (inter)acțiune socială, care creează realități umane, nu doar le reflectă - este, deci, o formă de exercitare a puterii, dar și de rezistență și de subminare a puterii. Tot așa cum repartitia inegală a capitalului material (financiar, tehnologic, politic etc.) produce inegalități și relații de dominație, discrepanțele de capital simbolic (Marcel Mauss, Pierre Bourdieu) produc ierarhii de putere și se pot converti în capital social și financiar. Prin continuarea discursului patriarhal, suprematist, esențialist ori universalist în studiul literaturii și culturii se internalizează o dată în plus astfel de asimetrii în relațiile de putere și se asigură premisele ideologice pentru inechități sociale față de grupuri și comunități ignorate ori defăimate în mod tradițional și sistematic.

Exemple de teme de discuție:

Manuale unice versus manuale alternative: cum pot ele contribui la impunerea unei viziuni canonice asupra comunităților culturale și a valorilor acestora.

Este corectitudinea politică un mijloc adecvat de redresare a inegalităților economice, sociale și culturale?

Cap. 4 Mijloacele electronice de verificare a lucrărilor

Capitolul 4 va prezenta câteva dintre programele folosite pentru detectarea similitudinilor, caracteristicile acestora și rolul factorului uman în evaluarea semnificației similitudinilor detectate electronic.

Vor fi discutate limitele programelor existente de detectare a similitudinilor, în contextul tentației publice de a fetișiza rezultatele cantitative ale diverselor verificări electronice antiplagiat.

Se va evidenția rolul profilactic al utilizării de către instituțiile de învățământ superior a programelor de detectare a similitudinilor, care reprezintă nu doar o formă de control, ci și o formă de educație în spiritul rigorii și probității intelectuale și academice.

4.1. Context

În societatea contemporană expansiunea Internetului a determinat o migrare tot mai mare a documentării pentru cercetare în zona digitală. Posibilitățile de informare rapidă, accesibilitatea și mai ales accesul facil la o cantitate de informații suficient de abundentă pentru a permite realizarea unor documentări sau studii reprezintă însă o armă cu două tăișuri, fiind pe de o parte un ajutor în asigurarea accesului la o serie de surse altfel dificil de accesat, o posibilitate de informare rapidă, globală, dar pe de altă parte o scurtătură nefericită, care uneori poate descalifica academic pe utilizator.

Tentația înșelăciunii, a trișatului prin copiere și plagiat este amplificată de ușurința tehnică a preluării unor texte și/sau informații din mediul online. Pe de altă parte, tehnologia informației face ca acest tip de preluare să fie relativ ușor detectabil.

Programele de depistare a plagiatului au început să fie folosite în mod coerent din 2001, când la University of Virginia profesorul de fizică Louis A. Bloomfield a dezvoltat un program de computer prin care a re-evaluat lucrările a peste 1500 de studenți și a constatat un număr foarte mare de similitudini de texte, care puneau problema unor încălcări masive ale principiilor academice (Stappenbelt, Rowles, 2009, 2). Pentru scandalul și dezbaterile declanșate în mediul universitar, a se vedea <http://www.nytimes.com/2001/05/10/us/u-of-virginia-hit-by-scandal-over-cheating.html> și <https://archives.nbclearn.com/portal/site/k-12/flatview?cuecard=2180> - interviu cu profesorul Bloomfield).

De atunci procedul s-a extins, diverse firme au dezvoltat programe tot mai complexe de depistare a similitudinilor (Stevens, 2016), iar utilizarea acestor programe a devenit nu doar un instrument de constatare ex-post a încălcărilor deontologice, ci și de prevenție a acestora.

În România utilizarea acestor programe a fost sporadică inițial, și s-a extins considerabil după declanșarea discuțiilor publice despre doctoratele plagiate de politicieni (2012). Universitatea din București a introdus mai întâi verificarea în caz de suspiciune a tezelor de doctorat și a altor texte, iar din 2014 controlul preventiv prin verificarea unui număr de lucrări selectate aleator dintre tezele depuse. În 2016, când Ministerul Educației a promovat o politică sistemică de verificare a tezelor de doctorat, analiza a evidențiat faptul că cea mai mare parte a universităților foloseau deja - în măsuri diferite - programe electronice de detectare a similitudinilor. După o verificare tehnică a funcționalității programelor deja folosite de universități, prin ordinul nr.3485 din 24 martie 2016 a fost recunoscută folosirea următoarelor programe:

® iThenticate (Turnitin)

® Plagiarism detector + PDAS (Plagiarism Detector Accumulator Server)

® Safe Assign

® SEMPLAG

® Sistemantiplagiat.ro

Prin același ordin s-a stabilit că lista programelor electronice poate fi completată, cu condiția ca programele pentru identificarea similitudinilor textuale „să îndeplinească următoarele cerințe:

- 1) verificarea cu baze deținute de dezvoltator (abonamente pe care le are dezvoltatorul cu diverse reviste, jurnale, edituri, etc);
- 2) verificarea cu Internetul/web;
- 3) realizarea unei baze proprii și permiterea contrastării cu aceste documente ;
- 4) încărcarea și verificarea fișierelor în formate: *.doc, *.docx, *.pdf.;
- 5) recunoașterea caracterelor românești;
- 6) generarea unor rapoarte de analiză care să conțină:
 - a. *numele software-ului utilizat*
 - b. *data la care a fost generat raportul*
 - c. *fragmentele/zonile similare din documentul verificat marcate sugestiv, fie prin*

culoare și trimitere la link, fie încadrate într-un chenar și însoțite de linkul către sursa suspectă, fie prin afișarea comparativă a fragmentelor similare însoțite de numele sursei)" (OMENCS, nr.3485/2016).

4.2. Definirea plagiatului

4.2.1. Definiții juridice

Plagiatul este un fenomen de-a dreptul endemic în lumea academică (Maurer, Kappe și Zaka 1051). În România, plagiatul a constituit în ultima vreme un subiect de interes public, implicând o serie de politicieni în scandaluri publice, dintre care cel mai notoriu a fost cazul plagiatului lucrării de doctorat de către prim-ministrul Victor Ponta. Plagiatul este înțeles în general ca o formă de furt intelectual prin care se obțin printr-o înșelăciune calificative, grade și titluri, precum și avantaje financiare ori sociale, adesea cu încălcarea drepturilor de autor ale altora. Cu toate acestea, plagiatul nu este definit în legislația română decât într-un scop destul de restrâns și de către o singură lege - Legea 206/2004 privind buna conduită în cercetarea științifică (apud Florea I.1.).

Plagiatul este, conform dispozițiilor art. 4 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 206/2004, „expunerea într-o operă scrisă sau o comunicare orală, inclusiv în format electronic, a unor texte, expresii, idei, demonstrații, date, ipoteze, teorii, rezultate ori metode științifice extrase din opere scrise, inclusiv în format electronic, ale altor autori, fără a menționa acest lucru și fără a face trimitere la sursele originale (s.n.)”. La art. 4 alin. (1) lit. e) din aceeași lege, autoplagiatul este definit ca „expunerea într-o operă scrisă sau o comunicare orală, inclusiv în format electronic, a unor texte, expresii, demonstrații, date, ipoteze, teorii, rezultate ori metode științifice extrase din opere scrise, inclusiv în format electronic, ale aceluiași sau acelorași autori, fără a menționa acest lucru și fără a face trimitere la sursele originale (s.n.)”.

N.B.: Sub incidența legii intră doar personalul care activează în domeniul cercetare-dezvoltare, inclusiv cadre didactice universitare, (definit în Art. 6 din Legea nr. 319/2003) și beneficiarii unor fonduri publice de cercetare-dezvoltare. (Art. 1, alin. 4 din Legea 206/2004). S-ar părea că, dintre studenți, doar doctoranzii intră în această clasificare, nu și masteranzii ori studenții ciclului de licență. (apud Florea I.3.).

4.3. Valorile care fundamentează combaterea și sancționarea plagiatului

Problema plagiatului intră în sfera deontologiei academice, adică ține de normarea conduitei și moralității comunităților academice în virtutea unor valori, principii și standarde autoimpuse. Deși stabilirea acestor jaloane de moralitate academică nu depinde în principal de consecințele acțiunilor, acestea sînt determinante în judecarea și sancționarea acțiunilor și comportamentelor din lumea academică.

Din felul în care universitățile definesc și descriu plagiatul, precum și din politicile lor de prevenire și sancționare a acestuia, rezultă cîteva principii și valori ale deontologiei academice, la care aderă și UMFST:

- echitatea (evaluarea fiecăruia după propriile performanțe);
- originalitatea și creativitatea cercetării;
- excelența în predare și în procesul de învățare.

Deschiderea internațională și multiculturală a universităților de astăzi a condus la înțelegerea comparativă a normelor deontologice. Lumea academică a observat că practicile acceptabile ale citării și onestității academice variază în funcție de disciplină, gen (discursiv) și situație academică, dar și de la o cultură la alta. De aceea, este nevoie ca principiile și normele deontologice, inclusiv cele legate de plagiat și de conduita citării, să fie contextualizate și explicate clar și în detaliu.

Desigur, prevenirea plagiatului este de preferat situațiilor de concentrare pe suspiciunile legate de acest tip de fraudă intelectuală. Precum în cazul oricărei maladii, însă, odată ce apare un simptom este important ca diagnosticarea să fie corectă. Răspunsul trebuie dat nu numai în termeni de alb și negru, de "este" sau "nu este" ci, mai ales, de gravitatea încălcării regulilor de deontologie profesională. De aici decurg și evaluările în legătură cu sancțiunile adecvate în cazul în care suspiciunile sunt întemeiate. Importanța acestui capitol în arhitectura generală a cursului decurge, însă, și din considerente de prevenire a furtului intelectual de tip plagiat și prin descurajarea ideologiilor pro-plagiat care tacit sau explicit îl favorizează. După cum vom vedea, fiecare dintre principiile care ghidează procedeele de recunoaștere a plagiatului poate avea o funcție pozitivă în demontarea pseudo-argumentelor menite să îl tolereze sau favorizeze.

4.4. Procedee de identificare a plagiatului

Tehnologiile/programele automatizate de detectare a plagiatului (Turnitin, iThenticate, Grammarly, Plagscan etc.).

Evident că mijloacele automatizate, programele și platformele computerizate, nu pot stabili decât asemănările la nivelul exprimării lingvistice (coincidențe la nivelul unor frazări mai ample). Ele nu pot detecta plagiatul de idei ori metode de analiză, de exemplu, ori (auto)citările indirecte și parafrazările care nu implică ghilimele. (Uneori, nu sunt remarcate nici diferențele între citate și preluări ilicite de texte.) De aceea este necesară evaluarea acestor rezultate preliminară de către specialiști ai domeniului respectiv, care pot judeca felul în care lucrarea respectă normele specifice de conduită a citării. Chiar dacă nu pot înlocui evaluarea umană, mijloacele computerizate fac munca de detectare a plagiatului mai ușoară și mai precisă.

Indicii sesizabile prin vigilența specialistului

- Recunoașterea unei surse necitate;
 - Incompatibilitatea lucrării cu nivelul de competență profesională și lingvistică a autorului lucrării;
 - Lucrarea nu respectă tematica, obiectivele, metodologia și structura convenite ori anunțate;
 - Similarități (între) (textele) (unor) (autori) diferiți la nivelul idiosincraziilor, excentricității ori greșelilor atipice;
 - Căutarea personalizată prin search engines a unor frazări particulare, inedite ori (stranii,)
 - Verificarea directă, față în față cu autorul, a gradului de familiarizare cu ideile, noțiunile și informațiile vehiculate în textul suspect de plagiat;

4.5. Caracteristici și mod de utilizare

Dincolo de varietatea lor, programele de detectare a similitudinilor au (câteva caracteristici) comune:

- aceste programe nu detectează plagiatul și/sau încălcarea principiilor deontologiei academice în sine, ci similitudinile dintre textul supus verificării și alte texte stocate în
- baza de date și/sau accesibile online; rezultatul verificării este deci un raport care

cuprinde lista similitudinilor, textele pasajelor identificate ca similare, sursa textelor similare, și diverse alte date sau marcaje care să ușureze vizualizarea și analiza umană subsecventă;

- în identificarea similitudinilor, aceste programe folosesc un algoritm reglabil, având la bază numărul de cuvinte identice; majoritatea programelor combină verificarea la două niveluri de similitudine, de exemplu șirurile de 5 cuvinte identice și șirurile de 25 cuvinte identice. Evident, mărimea șirurilor de cuvinte identice determină mărimea procentului de similitudine al unui text (cu cât este mai mic numărul de cuvinte care trebuie să fie identice, cu atât este mai mare procentul de similitudine indicat în raport);
- conținutul rapoartelor depinde în mare măsură de setările generale ale programului, setări care cuprind nu doar mărimea șirurilor de cuvinte identice care sunt luate în considerare, ci și faptul dacă în analiză sunt incluse notele de subsol sau listele de referințe bibliografice, textele între ghilimele etc.; unele programe îngăduie reglarea setărilor de către oricare utilizator pentru o verificare anume, altele necesită drepturi de acces electronic speciale pentru a schimba setările;
- pe lângă identitatea deplină a șirurilor de cuvinte, unele programe semnaleză și situațiile în care anumite texte cuprind reformulări minore și/sau alterări ale ordinii cuvintelor.

Rapoartele de similitudine nu stabilesc ele însele dacă un text este plagiat și nici dacă este original. Pentru un asemenea verdict este nevoie de analiza calitativă a factorului uman, mai concret a profesorului care verifică lucrarea cu ajutorul acestor programe și rapoarte.

Mai concret, un procentaj mare de similitudine în raport nu înseamnă că textul este neapărat plagiat, după cum nici un procentaj 0 de similitudine nu garantează neapărat originalitatea textului. Este de datoria profesorului să analizeze raportul de similitudini în detaliu, decidând în fiecare dintre situații dacă similitudinea reflectă un plagiat sau dacă ea este legitimă (caz în care unele programe îngăduie excluderea dintr-o formă editată a raportului). Iată unele situații în care analiza umană conduce la exonerarea de suspiciune a unor similitudini:

- pasajul indicat ca similar este un citat, marcat cu ghilimele și care are trimitere conform regulilor de citare recunoscute;
- textul indicat de raport este similar cu un alt text al aceluiași autor, postat anterior, dar în lucrarea verificată este menționată explicit existența publicației anterioare;

- textul similar semnalat în raport a fost postat online ulterior redactării textului verificat;
- pasajul indicat ca similar este de fapt o sintagmă uzuală (la o setare pentru identificarea șirurilor de 5 cuvinte identice aceasta poate indica și expresii uzuale de tipul „și pe de altă parte”, și denumiri de instituții precum „Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare”) sau o afirmație care exprimă un adevăr general, greu sau imposibil de formulat într-un mod care să excludă similitudinea cu alți utilizatori (de exemplu, „Primul Război Mondial a avut loc în anii 1914-1918”).

După eliminarea tuturor situațiilor în care verificatorul uman a constatat că similitudinea are motive legitime, rămân un număr de pasaje pentru care similitudinea nu se justifică. În aceste situații, profesorul este cel care trebuie să aprecieze, eventual prin confruntarea autorului textului, dacă similitudinile respective reprezintă neglijențe de citare corectabile, sau reflectă un mod de lucru sistematic și/sau intenția de fraudă academică.

Limitele programelor de verificare electronică

Unele dintre aceste limite au devenit evidente și la enumerarea caracteristicilor programelor electronice de detectare a similitudinilor. Altele sunt:

- nu pot identifica preluările din texte care nu sunt accesibile pe Internet sau în bazele de date accesibile; performanța diferitelor programe depinde deci de mărimea bazelor de date la care au acces (din acest punct de vedere, Turnitin este lider mondial - Birkic, Celjak, Cundeković, Rako, 2016, 11);
- nu pot depista preluările din texte redactate în alte limbi; până acum, dintre programele folosite în România, doar SEMPLAG cuprinde posibilitatea de a identifica și traducerea din engleză în română;
- identifică doar similitudinile textuale, nu și preluările de figuri (grafice, scheme, hărți, imagini etc.);
- nu indică întotdeauna sursa primară a preluării; de exemplu, dacă doi autori au plagiat un text care nu este accesibil online (de exemplu, o carte publicată în 1952), atunci se indică similitudinea cu textul similar care a fost primul postat online, și nu cu sursa comună a plagiatului;
- au performanțe relativ slabe în identificarea parafrăzilor;

- unele programe nu îngăduie verificarea unitară a unor texte mari, solicitând divizarea acestora și emițând rapoarte separate pentru fiecare parte.

La capitolul limite se cuvine să avem în vedere și vulnerabilitățile specifice programelor electronice (virusare, căderi de tensiune etc.), obiecțiile legale la stocarea textelor în bazele de date folosite pentru confruntarea lucrărilor verificate, costurile considerabile care pot descuraja folosirea de către instituții cu resurse financiare limitate, precum și faptul că analiza umană a rapoartelor de similitudine necesită un training și timp din partea verificatorilor.

4.6. Exemplu de utilizare a softului "Sistem antiplagiat"

Accesarea softului se face utilizând platform on-line <https://www.sistemantiplagiat.ro/pagina-principala>

The screenshot shows the homepage of the 'Sistem antiplagiat.ro' website. At the top, there is a navigation menu with links: START, LISTA INSTITUȚILOR, COMPANIA, CONTACT, AJUTOR, INREGISTRARE, and CONECTARE. Below the menu is a large red banner with the title 'DESPRE SISTEM'. The banner contains a flow diagram with three steps: 'Încărcarea documentului' (represented by an upload icon), 'Analizarea documentului' (represented by a clock icon), and 'Generarea raportului' (represented by a checkmark icon). Below the banner, there are three columns of news or announcements: 'NOUȚATI' with dates 2018-10-30 and 2018-09-17, 'Clienți Individuali', and 'Clienți Abonați'.

Figura 1: Exemplu de utilizare a softului "Sistem antiplagiat"

Dupa conectare se pot încărca documente în format Pdf, Word sau se pot copia direct textile pe care dorim să le verificăm.

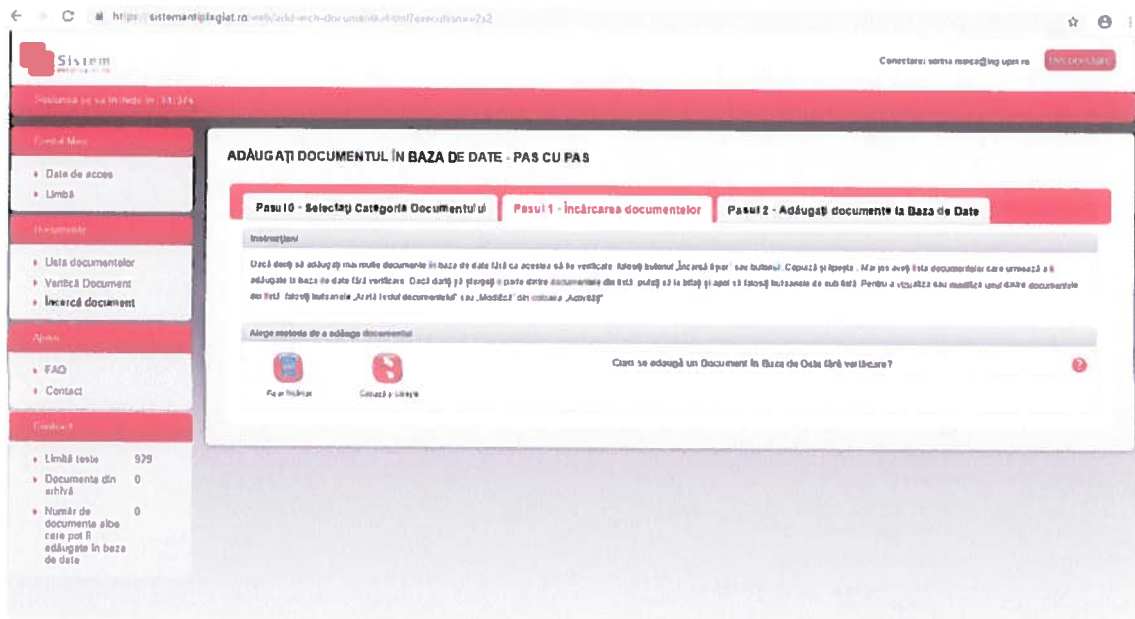

Figura 2: Exemplu de încărcare a documentului în "Sistem antiplagiat"

Dupa încărcarea documentului și verificarea lui se poate accesa lista documentelor verificare de unde putem descărca rapoartele generate pentru a le analiza.

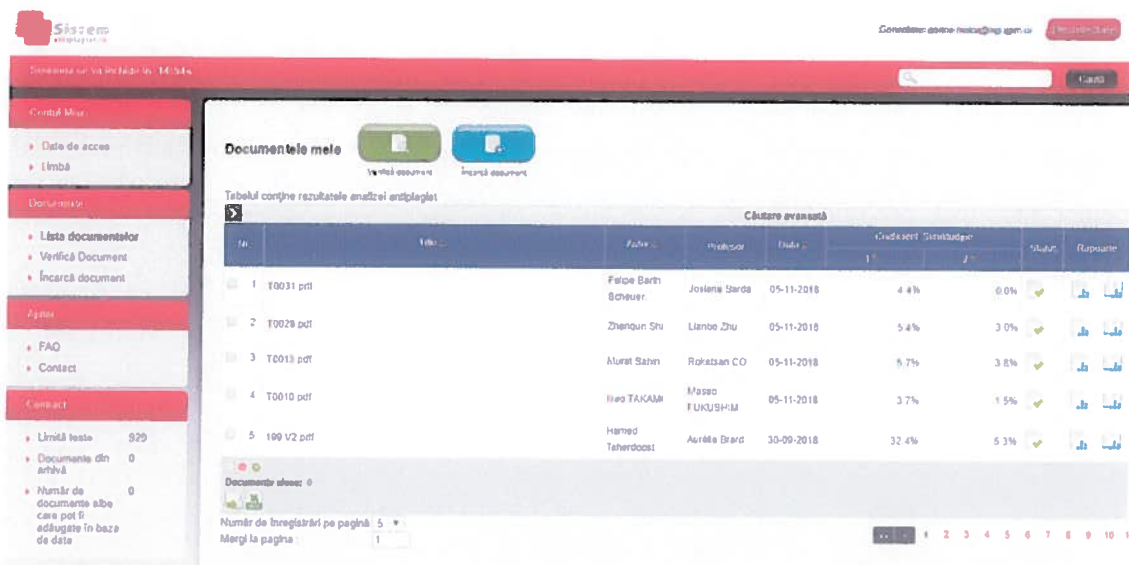

Figura 3: Exemplu de listă a documentelor aflate în "Sistem antiplagiat"

Raportul are următoarea interfață:

Raport de Similitudine

PLAGIAT
Sistemantiplagiat.ro - Dezvoltat de Plagiat.pl

Titlu:	199 V2.pdf
Autor:	[redacted]
Profesor:	[redacted]
Data raportului:	2018-09-30 16:37:03
Coefficient Similitudine 1:	32,4%
Coefficient Similitudine 2:	5,3%
Lungimea frazelor pentru Coeficientul de Similitudine 2:	25
Număr de cuvinte:	6 621
Număr de Caractere:	44 130
Seri peste adresele URL :	

Atenție! Unele dintre aceste cuvinte conțin litere din alfabet non-latin. Aceste litere au fost evidențiate. Ele Sistemul a schimbat aceste litere cu echivalentele lor din alfabetul latin, iar pasajele au fost verificate în noi raportului.
Numărul de cuvinte evidențiate 5

>> **Cele mai lungi fragmente identificate ca fiind similare**

Figura 4: Exemplu de raport - sus

Poți parcurge textul iar culorile îți arată sursa frazelor identice cu cele din documentul analizat. Dacă selectezi cu un simplu clic urmărirea frazelor similare la sursele indicate poți vedea dacă este autoplagiat (are același autor) sau nu și poți propune respingerea documentului analizat.

Abstract

Supplier selection is the process by which firms identify, evaluate, and contract with suppliers. The supplier selection process deploys an enormous amount of a firm's financial resources and plays crucial role for the success of any organization. The main objective of supplier selection process is to reduce purchase risk, maximize overall value to the purchaser, and develop closeness and long-term relationships between buyers and suppliers. The literature on supplier selection criteria and methods is full of

various analytical approaches. Some researchers have developed hybrid models by combining more than one type of selection methods. The current paper provides an overall picture of research on supply chain management, supplier selection criteria and

Numărul cuvintelor identice : 16

<https://www.temppaperwarehouse.com/essay-on/Supplier-Selection-Criteria-And-Methods-In-Supply-Chains-a-Review/412165>
helpful for companies to have a clear understanding of the concept in order to improve their success and competitiveness. The

results show that the application of a structured decision-making technique is vital, especially under the complex conditions that include both qualitative and quantitative criteria.

© 2018 The Authors. Published by Elsevier Ltd.

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Selection and peer-review under responsibility of the 12 th International Conference Interdisciplinarity in Engineering.

Keywords: Supply chain management; supplier selection; supplier selection criteria; supplier selection methods, multi -criteria decision making techniques; process of supplier evaluation

1. Introduction

Both organizations and their overall performance remarkably influence strong reliable relationships in Business to Business (B2B) environment. There was a high attention to studies about internal and external processes in different types of businesses in recent years, due to the fast development of economy and industries worldwide [1]. Thus,

Figura 5: Figura 6: Exemplu de raport – parcurgere document

Experiența multor universități a evidențiat faptul că discutarea cu studenții a modului de funcționare a programelor de verificare electronică și a rezultatelor verificării contribuie atât la conștientizarea necesității de a respecta deontologia academică și regulile de citare, cât și la consolidarea abilităților lor analitice. Faptul că uneori această deschidere poate conduce la perfecționarea unor tehnici de „păcălire” a programelor de similitudine trebuie considerat un

efect secundar nedorit, dar care nu anulează efectele educative pozitive ale folosirii sistematice a programelor de verificare electronică a originalității textelor.

Cap. 5 Etică și integritate academică în inginerie

Una dintre caracteristicile de bază ale profesiilor contemporane este codul de etică. Codurile de etică sunt propagate de diverse societăți profesionale. Aceste coduri de conduită sunt linii directoare pentru profesioniști și îi ajută să își îndeplinească rolurile, să știe cum să se comporte, și să știe cum să rezolve diverse problemele etice. Aceste coduri exprimă drepturile, îndatoririle și obligațiile membrilor profesiei.

5.1. Ce sunt codurile de etică?

- Aspectul principal al codurilor de etică este acela de a oferi cadrul de bază pentru judecata etică a un profesionist.
- Codurile de etică, denumite și coduri de conduită, exprimă angajamentul față de comportamentul etic comun al membrilor unei profesii. Cu alte cuvinte, aceste coduri furnizează standarde comune, convenite pentru comportamentul profesional.
- Codurile de etică exprimă principiile și standardele etice într-un mod coerent, cuprinzător și accesibil.
- Codurile de etică definesc de asemenea rolurile și responsabilitățile profesiilor.
- Codurile de etică ajută profesioniștii să aplice principii morale și etice situațiilor specifice întâlnite în practica profesională.
- Aceste coduri se bazează pe cinci reguli, principii de etică-integritate, competență, responsabilități individuale, responsabilități profesionale și preocupări umane.
- De asemenea, trebuie remarcat faptul că aceste coduri de etică nu stabilesc noi principii etice. Ele folosesc numai acele principii care sunt deja bine stabilite și acceptate pe scară largă în societate.
- Astfel, codurile de etică creează un mediu în cadrul unei profesii în care comportamentul etic este norma.

5.2. Rolurile pozitive ale codurilor de etică

Codurile de etică promovate de societățile profesionale joacă o varietate de roluri.

Acestea sunt:

1. Inspirație;
2. Orientare;
3. Sprijin pentru un comportament responsabil;
4. Descurajarea și disciplinarea conduitei profesionale imorale;
5. Educația și promovarea înțelegerii reciproce;
6. Contribuirea la o imagine publică pozitivă a profesiei;
7. Protejarea status quo-ului și suprimarea dezacordurilor în cadrul profesiei;
8. Promovarea intereselor de afaceri prin limitarea comerțului.

5.3. Determinarea riscului

Pentru a determina riscul, trebuie să cunoaștem următoarele criterii:

5.3.1. Cunoașterea Riscului

✓ Pentru a evalua un risc, inginerul trebuie mai întâi să-l identifice și să cunoască informațiile despre siguranța produselor standard.

✓ Deși experiența anterioară și datele istorice oferă informații multe despre siguranța produselor standard, totuși este suficient să evaluăm complet riscul unui produs.

✓ Experiența trecută și datele istorice sunt inadecvate pentru a accesa riscul, din următoarele motive:

- Informațiile nu sunt împărțite în mod liber între firme și
- Există mereu noi aplicații ale tehnologiei vechi care fac mai puțin folositoare informațiile disponibile.

✓ Prin urmare, pentru a accesa un risc, inginerii și firmele ar trebui să își împărtășească informațiile și cunoștințele despre siguranța produselor.

5.3.2. Incertitudini în proiectare

În timpul proiectării unui produs, inginerul de proiectare trebuie să se ocupe de multe incertitudini. Multe dintre riscuri pot fi exprimate ca probabilități și ca presupuneri educate.

Incertitudinile sunt sub forma aplicării produsului, a materialelor utilizate pentru producerea produsului, a condițiilor economice în schimbare, a condițiilor nefavorabile de mediu, a temperaturii etc.

În mod tradițional, inginerii folosesc un *factor de siguranță* în timp ce se ocupă de proiectare pentru a face față incertitudinilor legate de materiale și de condițiile reale de funcționare ale produsului. Factorul de siguranță este propus pentru a explica încărcăturile imprevizibile de mari sau materialele de construcție foarte slabe.

5.3.3. Testarea pentru siguranță

✓ Odată ce produsul a fost proiectat, atât prototipurile cât și dispozitivele finalizate trebuie testate temeinic.

✓ Testarea nu este efectuată doar pentru a determina dacă produsul îndeplinește specificațiile. De asemenea, ar trebui să includă testarea pentru a vedea dacă produsul este sigur.

✓ Este esențial ca, în orice proiectare tehnică, toate sistemele de siguranță să fie testate pentru a se asigura că funcționează conform planificării.

În conformitate cu legislația recentă privind sănătatea și siguranța, există trei elemente importante ale unui program de gestionare a riscurilor:

1. Identificarea riscului
2. Evaluarea riscului
3. Controlul riscului

5.3.4. Identificarea Riscului

Riscul poate fi identificat prin diverse tehnici, cum ar fi inspecția fizică, auditul siguranței, analiza securității la locul de muncă, discuțiile între conducere și muncitori și analiza datelor istorice.

5.3.5. Evaluarea Riscului

Riscul poate fi măsurat pe baza considerentelor economice, sociale sau juridice.

Considerațiile economice și sociale includ aspectele financiare, costul neasigurat al accidentelor, prima de asigurare, efectul global asupra rentabilității și posibila pierdere a producției.

Considerațiile juridice includ posibila constrângere din respectarea legislației privind sănătatea și siguranța, codul de practică, notele de orientare și standardele acceptate, prevenirea incendiilor, poluarea și garanția produselor.

5.3.6. Controlul Riscului

✓ Controlul riscului constă în patru domenii: evitarea riscului, reținerea riscului, transferul de risc și reducerea riscului.

✓ Evitarea riscului: se referă la decizia conștientă a conducerii de a evita complet un anumit risc prin întreruperea operațiunii care produce riscul.

✓ Menținerea riscului: se referă la scăderea unui anumit risc pentru care orice pierdere ulterioară este finanțată de organizație.

✓ Transferul de risc: se referă la repartizarea legală a costului anumitor pierderi potențiale de la o parte la alta (de exemplu, prin asigurare).

✓ Reducerea riscului: se referă la reducerea sau eliminarea tuturor aspectelor unei pierderi accidentale care duc la pierderea bunurilor unei organizații.

5.3.7. Etică versus moralitate

În utilizarea convențională, termenul *etică* este înlocuit în mare măsură cu termenul *moralitate*. Cuvântul *etică* provine din limba greacă și se referă la *etos*, ceea ce implică un caracter distinctiv, *spirit* sau *atitudine*. Moralitatea provine din cuvântul latinesc *moralis*, mai ales așa cum este folosit în traducerile și comentariile lui Cicero despre Aristotel și se referă cu precădere la acțiuni care pot fi corecte sau greșite.

Ingineria a adus o contribuție enormă la asigurarea bunăstării materiale care promovează dezvoltarea umană. Beneficiile zilnice ale ingineriei includ furnizarea de energie, apă curată, salubritate, producția de alimente igienice, producția farmaceutică, clădirile, transportul, comunicarea și computerele. Întreruperea relativ scurtă a acestor beneficii ne permite să realizăm din nou cât de importante sunt acestea pentru menținerea calității vieții noastre.

La cel mai înalt nivel, ingineria a schimbat lumea în beneficiul omenirii în moduri remarcabile. Chiar și așa, există și aspecte mai întunecate ale ingineriei, așa cum se întâmplă cu majoritatea activităților umane. Deoarece ingineria este practică, poate fi de ajutor la început să se ia în considerare unele cazuri în care aplicarea abilităților de inginerie este fie direct dăunătoare, fie în mod clar mai puțin optimă pentru a înțelege mai bine de ce este nevoie de un nou cadru conceptual.

Una din sarcinile inginerului este să rezolve diferite probleme. Dar pentru că nu există o soluție perfectă, orice soluție implementată creează inevitabil o nouă problemă. Noua problemă poate fi mică, cum ar fi dezvoltarea unui algoritm software care să satisfacă așteptările clienților, dar necesită atât de multă memorie de programe software, încât este posibilă doar o singură actualizare a software-ului utilizând hardware-ul actual. Sau noua problemă poate fi mare, cum ar fi salvarea memoriei programelor prin omiterea primelor două cifre ale anului în decursul anilor 1900, ceea ce a cauzat panica Y2K de la începutul acestui secol.

Pe măsură ce practicăm ingineria, deciziile noastre sunt, în general, ghidate de variabilele de cost, programare și calitate ale managementului de proiect. Dacă modificați una dintre aceste variabile, cele rămase vor fi de asemenea modificate. Dar deciziile noastre sunt, de asemenea, ghidate de valorile noastre morale; adică de preocuparea și respectul nostru față de ceilalți. În plus, legile locale, statale și federale pot influența comportamentul nostru.

În calitate de ingineri, veți învăța despre trei responsabilități profesionale pe care consider că fiecare inginer ar trebui să le urmeze întotdeauna, care sunt doar un subset de responsabilități susținute de societățile de inginerie. Aceste trei responsabilități - preocuparea pentru siguranța publică, competența tehnică și comunicarea în timp util a rezultatelor pozitive și negative către conducere - sunt bazate pe respectarea altora și pe menținerea lor în siguranță. În calitate de ingineri, suntem implicați în foarte multe proiecte care influențează viața oamenilor. Este important să protejăm consumatorii produselor noastre.

5.4. Datoria etică

În conformitate cu datoria etică, postulată pentru prima dată de către Immanuel Kant, o acțiune este morală dacă se desfășoară de dragul datoriei, dacă maximul ei poate fi dorit ca o lege universală și dacă este o modalitate respectuoasă de a trata oamenii. Făcând ceva din datorie, o

persoană acționează dintr-o preocupare pentru ceea ce este corect din punct de vedere moral. Kant definește o maximă ca regulă subiectivă pe care o persoană o are în vedere în timp ce efectuează o acțiune. Dacă o maximă poate fi adoptată în mod consecvent ca un ghid pentru acțiune și este astfel universală, atunci aceasta este acțiunea morală a mai multor alternative. Respectul, pentru Kant, se referă la modul în care o persoană îi tratează pe ceilalți. În scrierile sale, Kant ne instruiește să-i tratăm pe alții ca pe un scop, dar niciodată ca un mijloc pentru a atinge un scop.

Strâns legată de această neglijare a integrării morale a rațiunii cu emoția este excluderea de către Kant a emoțiilor pozitive dintr-o viață morală. Kant considera că emoțiile amenință să copleșească angajamentul nostru față de bine și sunt exterioare identității. În cele din urmă, datoria etică nu ia în considerare consecințele morale. Kant credea că, dacă valoarea morală a acțiunilor noastre depinde de consecințe, ar face ca moralitatea să fie o chestiune de șansă. Desigur, consecințele sunt importante și nu pot fi ignorate.

5.5. Importanța Codurilor de Etică

Codurile de etică au rolul de a consolida, din punct de vedere juridic, necesitatea de a respecta datele științifice și de inginerie, precum și ale celorlalte persoane, independent de ceea ce gândește cineva despre educație, sex, apartenență etnică, religie, vârstă, și alte caracteristici. Problemele etice sunt și vor rămâne în prim-plan, datorită faptului că un cercetător sau un inginer oferă prioritate diferențelor în timp ce caută să ocupe o poziție mai privilegiată în grupul, organizația și/sau lumea academică. Această cerință poate fi amplificată în continuare de inconsecvențele procedurale în orice proiect de cercetare și absența unei baze filosofice pentru discuțiile de etică impune necesitatea unei teorii mai cuprinzătoare care să ghideze cercetările viitoare. Acest lucru ar trebui să se concentreze asupra:

1. comportamentului și cerințelor morale de bază;
2. regulilor etice pentru luarea deciziilor,
3. principiilor etice care sunt folosite pentru a justifica regulile etice;
4. teoriei etice care oferă explicații despre cum ar trebui să acționeze un om de știință sau un inginer

5. meta-etica ce discută și evaluează semnificația eticii.

Multe societăți științifice au elaborat coduri de etică ce cuprind o gamă largă de comportamente și practici, ca mijloc de promovare a integrității cercetării. Aceste coduri reprezintă, probabil, idealurile și valorile fundamentale ale unei profesii și pot fi folosite pentru a transmite aceste valori și recomandări etice mai detaliate ca parte a educației oamenilor de știință și inginerilor. Ele oferă, de asemenea, standarde pentru examinarea cererilor de abateri și pentru sancționarea comportamentelor necorespunzătoare.

Codurile de etică formează comportamentul oamenilor de știință și al inginerilor și oferă mijloacele prin care ar trebui să se desfășoare cercetarea.

Să înțelegem mai bine complexitatea morală în inginerie pe măsură ce un produs se dezvoltă de la concept mental la realizarea lui. Inginerii întâmpină atât probleme morale, cât și tehnice legate de variabilitatea materialelor pe care le au, calitatea muncii colegilor de la fiecare nivel, presiuni impuse de timp și capriciile pieței și relațiile de autoritate în cadrul corporațiilor.

Ideea unui produs nou este dezvoltată mai întâi într-un design conceptual, care va conduce la stabilirea specificațiilor de performanță și la efectuarea unei analize preliminare bazată pe relațiile funcționale dintre variabilele de proiectare. Aceste activități duc la o analiză mai detaliată, eventual asistată de simulări pe calculator și modele fizice sau prototipuri. Produsul final al sarcinii de proiectare este reprezentat de specificațiile detaliate și desenele pentru toate componentele.

Fabricarea este următoarea sarcină majoră. Aceasta implică programarea și îndeplinirea sarcinilor de achiziționare a materialelor și componentelor, fabricarea pieselor și, în final, asamblarea și testarea performanțelor produsului. Urmează vânzarea, sau livrarea în cazul în care produsul este rezultatul unui contract anterior. Ulterior, inginerii efectuează instalarea, instruirea personalului, întreținerea, repararea și, în final, reciclarea sau eliminarea.

Inginerii sunt, uneori, forțați să lase deoparte profesionalismul în timpul unei încercări de soluționare a unei probleme, atunci când aceștia se lovesc de un impediment sau se gândesc la o abordare mai bună. Ei se vor întoarce apoi într-o etapă anterioară, având mai multe idei de abordare. Astfel de reconsiderări ale sarcinilor anterioare nu încep neapărat și nu se termină în aceleași etape în timpul trecerilor ulterioare prin proiectare, fabricare și implementare.

Modificările aduse într-o anumită etapă nu vor afecta numai etapele ulterioare, ci ar putea necesita, de asemenea, o reevaluare a deciziilor anterioare. Abordarea acestei complexități necesită o cooperare strânsă între inginerii din numeroase departamente și discipline precum ingineria chimică, civilă, electrică, industrială și mecanică. Inginerii stabilesc contacte cu colegii dincolo de astfel de granițe artificiale, astfel încât informațiile să poată circula mai liber. Aceste contacte devin deosebit de importante în abordarea problemelor complexe din punct de vedere moral.

5.6. Inginerii ca experientatori responsabili

Care sunt responsabilitățile generale ale inginerilor față de societate?

- Inginerii sunt considerați mai degrabă facilitatori tehnici decât unici experientatori.
- Responsabilitatea inginerilor este împărțită atât cu conducerea cât și cu publicul.
- Alte responsabilități unice ale inginerilor includ monitorizarea proiectelor, identificarea riscurilor, furnizarea de informații necesare clienților pentru a lua decizii rezonabile.
- În timpul exercitării atribuțiilor de inginerie, inginerii ar trebui să se folosească de virtutea de a fi persoane responsabile din punct de vedere moral.

5.7. Care sunt caracteristicile generale ale inginerilor responsabili de moralitate?

Există patru trăsături caracteristice ale inginerilor responsabili de moralitate, din perspectiva ingineriei ca experientare socială. Acestea sunt:

1. Un angajament conștiincios de a trăi după niște valori morale: datoria primară a inginerilor responsabili de moralitate este de a proteja siguranța oamenilor și de a le respecta dreptul la consimțământ.
2. O perspectivă cuprinzătoare: inginerii responsabili de moralitate ar trebui să aibă o conștientizare constantă asupra naturii experimentale a proiectului, a prognozării posibilelor sale efecte secundare și a unui efort decent pentru a le monitoriza.

3. Autonomie: Inginerii responsabili de moralitate sunt cei care sunt motivați personal pentru a avea o implicare dedicată în toate aspectele unui proiect.
4. Responsabilitate: Inginerii responsabili de moralitate ar trebui să fie responsabili pentru rezultatele proiectelor lor.

Concluzii

Etica nu se referă doar la aplicarea principiilor sau la calcularea posibilelor consecințe. Etica se referă la faptul că este nevoie să reflectăm asupra valorilor fundamentale și să ne asumăm răspunderea față de relațiile personale și profesionale. Ca atare, nu este doar o sarcină în plus la locul de muncă, ci este o parte esențială a culturii și a deciziilor inginerului profesionist și, prin urmare, a identității și caracterului inginerului și al organismelor profesionale de inginerie. Valorile fundamentale sunt încorporate în procesul de luare a deciziilor și în cultura profesională individuală, precum și în luarea deciziilor de către organismele profesionale și întreprinderile de inginerie - comunitățile de practică.

Practica etică ca parte a unei astfel de comunități implică mai multe lucruri:

- Este, în esență, o experiență de învățare, și nu o aplicare a principiilor inflexibile și, prin urmare, se leagă direct de practica reflexivă.
- Are un aspect social puternic. Ideea integrității poate fi folosită cu referire la o persoană sau la o organizație. De asemenea, nimeni nu poate încorpora toate virtuțile. Ele sunt mult mai probabil exprimate și distribuite în cadrul unui grup sau al unei echipe. Etica în sine este privită ca o colaborare din ce în ce mai mare, adică nu se referă doar la un individ care rezolvă o dilemă morală, ci la modul în care este distribuită responsabilitatea.
- Accentul pe virtute, pe empatie este, în esență, unul care privește dezvoltarea autonomiei etice, nu o recomandare etică. Persoana este responsabilă pentru reflectarea, dezvoltarea și implicarea în orice valori pe care le deține.
- Dezvoltarea unei astfel de atitudini și a identității morale este întotdeauna în legătură cu structurile sociale și sistemele de valori foarte diferite care fac parte din istoria personală sau profesională a cuiva. Dezvoltarea autonomiei morale, prin urmare, presupune desfășurarea unei activități prin moduri care implică diferitele sisteme de valori. Pentru a face acest lucru, este nevoie de o conștientizare a acestor sisteme de valori, precum și de capacitatea

de a le aprecia și de a le provoca. În ceea ce privește dezvoltarea morală, aceasta presupune îndepărtarea de la acceptarea necontestată a normelor morale și o apreciere critică a modului în care acestea se raportează la alte perspective morale și la situații particulare.

Se spune că inginerul profesionist, împreună cu practicienii profesioniști din toate disciplinele, are nevoie de șase calități:

1. Integritate, deschidere și onestitate, atât cu el însuși cât și cu alții.
2. Independența, să nu aibă interese secundare cu alte părți.
3. Imparțialitate, fără părtinire și interese personale.
4. Responsabilitatea, recunoașterea și acceptarea angajamentului personal.
5. Competența, o cunoaștere aprofundată a muncii pe care se angajează să o facă.
6. Discreție, implicare în comunicare, încredere.

Etica este sinonimă cu moralitatea. Se referă la valori morale care sunt sănătoase sau raționale, acțiuni sau politici care sunt cerute moral (corectitudine), admise moral sau dorite din punct de vedere moral. În consecință, etica în inginerie implică responsabilitățile și drepturile care ar trebui să fie aprobate de cei implicați în domeniul ingineriei, precum și idealurile și angajamentele personale.

Etica este activitatea (și domeniul) examinării moralității, studiază ce acțiuni, scopuri, principii, politici și legi sunt justificate moral. Folosind acest sens, etica în inginerie este studiul deciziilor, politicilor și valorilor care sunt de dorit din punct de vedere moral în practica ingineriei și cercetării.

Bibliografie

- Valorile și adevărul moral*, Selecție, traducere și note de Valentin Mureșan; Editura Alternative, 1995.
- Nicolae Bellu, *Morala în existența umană*, Editura Politică, București, 1989, p. 50-63
- J.S. Mill, *Utilitarismul*, Editura Alternative, 1994.
- Teorii ale dreptății*, Ediție îngrijită de Adrian Miroiu, Editura Alternative, 1996.
- A. Macintyre, *Tratat de morală. După virtute*, Editura Humanitas, București, 1998, p. 62-101.
- T. Cătineanu, *Elemente de etică*, vol. I, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p.24-60, 77-85.
- V. Macoviciuc, *Probleme de etică*, în *Filosofie, manual pentru licee și școli normale*, Editura Didactică și pedagogică R.A., 1992, p. 207-223.
- Didier Julia, *Dicționar de filosofie*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996, p. 103, 217-219.
- Dicționar de filosofie*, Editura Politică, București, 1978, p. 246-247.
- C. Lazăr, *Autoritate și deontologie*, Editura Licorna, 1999, p. 38-60
- Aristotel. *Etica nicomahică*, București: IRI, 1198
- Barrow, Robin and Keeney, Patrick (eds)., *Academic Ethics*, London: Routledge, 2006
- Corlett, Angelo. "The Role of Philosophy in Academic Ethics", *Journal of Academic Ethics*, Volume 12, Issue 1, pp 1-14, 2014
- Evans M. "Beyond the integrity paradox—Towards 'good enough' governance?" *Policy Studies*, 33(1), pp 97-113, 2012
- Gert, Bernard. *Common Morality. Deciding What to Do.*, Oxford: Oxford University Press, 2004
- Hamilton, Neil. *Academic Ethics*, Westport: Praeger Publishers, 2002
- Kant, Immanuel. *Întemeierea metafizicii moravurilor*. București: Humanitas, 2007
- Kaptein, Muel. *Ethics Management: Auditing and Developing the Ethical Content of Organizations*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1998
- Mill, John Stuart. *Utilitarismul*, București: Paideia. 2003

- Mureșan, Valentin. Managementul eticii în organizații, București: Editura Universității din București, 2009
- De Vries, Raymond et al, 'Normal Misbehavior: Scientists Talk about the Ethics of Research', Journal of Empirical Research on Human Research Ethics, Vol 1, Issue 1, pp. 43 - 50, 2006
- Ebony Elizabeth Thomas and Kelly Sassi, "An Ethical Dilemma: Talking about Plagiarism and Academic Integrity in the Digital Age", English Journal 100.6, pp. 47-53, 2011
- Legea educației naționale nr. 1/2011
- Legea nr. 206/2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare
- Legea nr. 398/2006 pentru modificarea și completarea Legii nr. 206/2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare
- Legea nr. 319/2003 privind Statutul personalului de cercetare-dezvoltare
- Ordinul nr. 211/2017 privind aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a Consiliului Național de Etică a Cercetării Științifice, Dezvoltării Tehnologice și Inovării, precum și a componenței nominale a acestuia
- Ordinul nr. 6085/2016 privind constituirea Consiliului de etică și management universitar și aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a Consiliului de etică și management universitar
- Marin Călin*, Teoria educației. Fundamentare epistemică și metodologică a acțiunii educative, Editura A.L.L., București.
- Filosofia morală britanică*, editori Alan Montefiore și Valentin Mureșan, Editura "Alternative", 1998.
- Constantin Sălăvăstru*, Logicile non-standard și intervențiile educative, în *Logică și educație*, coordonator Petru Ioan, Editura Junimea, Iași, 1994, p. 63-64
- Constantin Cucoș*, Pedagogie, Editura Polirom, Iași, 1998.
- Aristotel *Etica nicomahică*, Editura științifică și Enciclopedică, București, 1988.
- Camus, Albert , *Mitul lui Sisif*, Editura pentru Literatura Universală, București, 1969.

Cătineanu, Tudor, *Elemente de etică*, vol. I, II, Editura "Dacia", Cluj – Napoca, 1982 – 1983.

Hegel, G.F., *Principiile filosofiei dreptului*, Editura Academiei, București, 1969.

Herseni, Traian, *Sociologie și etică*, Editura științifică, București, 1968

Kant, Immanuel, *Critica rațiunii practice*, Editura Științifică, București, 1972.

Kotarbinski, Tadeusz, *Meditații despre viața demnă*, Editura științifică, București, 1972.

Zamfirescu, Vasile Dem, *Etica și psihanaliza*, Editura științifică, București, 1973.

Wright, Georg Henrik von *Normă și acțiune*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.

Grigoraș, Ioan, *Datoria etică*, Editura Științifică, București, 1991.

T. Cătineanu, *Elemente de etică*, vol. I, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982,

Ioan Grigoraș, Probleme de etică, Editura Universității "Al. I. Cuza", Iași, 1999. (și bibliografia indicată de autor)

Prof. dr. ing. Dorin Bică

Șef lucr. dr. ing. Sorin Albu

Director de proiect

Conf. dr. ing. Mircea Dulău

